Ετος Ε' — 1902 ✠ Αρ. 10 ✠ 15 Μαΐου

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

ΑΙ ΣΧΟΛΙΚΑΙ ΕΚΔΡΟΜΑΙ

Ποικίλης καὶ ἀνυπολογίστου ὠφελείας πρόξενοι γίνονται αἱ ἀπό τινων ἐτῶν ἐγκαινισθεῖσαι παρ' ἡμῖν σχολικαὶ ἐκδρομαί.

Αἱ ἐπισκέψεις τόπων ἢ ἐγκλειόντων κειμήλια τῆς προγονικῆς τέχνης, ἢ διαλαλούντων σελίδας ἐνδόξους τῆς ἀρχαίας ἢ τῆς νεωτέρας ἱστορίας μας εὐρύνουν τὸν ὁρίζοντα τῆς διανοίας τῶν μαθητῶν, πλουτίζουν αὐτοὺς διὰ γνώσεων πολλαπλῶν καὶ ἀνεξαλείπτων καὶ ἐξαίρουν τὸ φρόνημα ὑπὲρ πᾶσαν ἐντὸς τοῦ σχολείου γενομένην διδασκαλίαν. Διὰ τοῦτο αἱ νομοθεσίαι πάντων τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν ἐπιβάλλουν τὰς τοιαύτας ἐκδρομὰς ὡς παιδαγωγικωτάτας.

Ἀλλὰ παρ' ἡμῖν ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος, πλὴν τοῦ ῥηθέντος, σπουδαιότατος, ὑπαγορεύων τὰς ὅσον ἔνεστι συχνοτέρας ἀμοιβαίας ἐπισκέψεις τῶν διαφόρων σχολείων μας. Καὶ ὁ λόγος οὗτος εἶνε κατ' ἐξοχὴν κοινωνικός.

Γνωστὸν εἶνε ὅτι πολλοὺς συνοικισμοὺς γειτονικούς, πολλὰ χωρία καὶ πόλεις ἐγγὺς ἀλλήλων κειμένας, ἔτι δὲ καὶ τμήματα ὁλόκληρα τῆς ἡμετέρας χώρας δὲν συνδέει ἀγάπη καὶ ὁμόνοια, οἷα ἔδει νὰ παρατηρῆται εἰς τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος. Λόγοι οἰκογενειακοί, τοπικοί, πολιτικοί, φυλετικοί, ὑπὸ τὴν στενωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως, ἤνοιξαν χάσμα, τὸ ὁποῖον ναὶ μὲν ἀλλαχοῦ σὺν τῷ χρόνῳ σμικρύνεται, προαγομένων τῶν ἠθῶν εἰς ἡμερότητα καὶ πολιτισμόν, ἀλλ' ὅμως πολλαχοῦ χαίνει εὐρὺ ἀκόμη. Τῶν τοπικῶν τούτων διαστάσεων τὰ ἐπακολουθήματα ὑπῆρξαν, ὡς γνωστόν, οὐκ ὀλιγάκις αἱματηρά.

Αἱ σχολικαὶ λοιπὸν ἐκδρομαὶ δύνανται, φρονοῦμεν, νὰ συντελέσωσιν ἱκανῶς εἰς τὴν προπαρασκευὴν τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς ἀγάπης τῶν διεσταμένων πρὸς ἀλλήλους πληθυσμῶν.

Ἡ ὀργάνωσις τοιούτων ἐκδρομῶν ἀνάγκη νὰ ἄρχηται ἀπὸ τῶν μαθητῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων. Καὶ αἱ ἐκδρομαὶ αὗται καὶ εὔκολοι καὶ ἀδάπανοι εἶνε καὶ συχνότατα δύνανται νὰ γίνωνται. Τῶν πλείστων ἑλληνικῶν δήμων πολλὰ χωρία δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπ' ἀλλήλων. Τῶν χωρίων τούτων οἱ διδάσκαλοι δυνατὸν συνεννοούμενοι πρὸς ἀλλήλους νὰ ὁδηγοῦν πεζῇ τοὺς μαθητάς των εἰς ἀμοιβαίας ἐπισκέψεις καθ' ὡρισμένας ἡμέρας, ἐκλέγοντες μάλιστα τὰς ἡμέρας τῶν τοπικῶν ἑορτῶν, καθ' ἃς τὸ χωρίον, τὸ ὁποῖον μέλλουν νὰ ἐπισκεφθοῦν, πανηγυρίζει. Τοὺς μαθητὰς προτρεπόμενοι ὑπὸ τῶν διδασκάλων θὰ παρακολουθοῦν καὶ οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν, καὶ οὕτως αἵ τε ἐνεστῶσαι καὶ αἱ μέλλουσαι τῶν πολιτῶν γενεαὶ διὰ τῆς ἀμοιβαίας φιλοφροσύνης καὶ φιλοξενίας τεχνηέντως προπαρασκευαζομένης ὑπὸ τῶν διδασκάλων, θὰ συνδέωνται διὰ τῶν δεσμῶν τῆς φιλίας καὶ τῆς χάριτος καὶ θὰ ἀδελφοποιῶνται. Κοινὸν γεῦμα, ἐπίσκεψις τοῦ σχολείου, κοιναὶ παιδιαὶ καὶ γυμναστικαὶ ἀσκήσεις καὶ κοινὰ ᾄσματα ψαλλόμενα ὑπὸ τῶν μαθητῶν καὶ τῶν δύο σχολείων εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ κατευνάζουν τὰ ὑφιστάμενα πάθη καὶ νὰ μὴ ἐπαναγάγουν τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ εἰς τὰς ἐνεστώσας, ἀλλὰ μάλιστα εἰς τὰς μελλούσας γενεάς. Κατὰ τὰς ἐπισκέψεις ταύτας ἄπειρα ὑπάρχουν τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ χρησιμεύουν ὡς κρίκοι ἰσχυροὶ τῶν φιλίων δεσμῶν. Τίνος π. χ. χωρίου οἱ κάτοικοι δὲν θὰ συγκινηθοῦν βλέποντες τοὺς μαθητὰς τοῦ γειτονικοῦ των χωρίου ἐρχομένους, ἵνα ἀφιερώσουν ἔστω καὶ εὐτελές τι ἀφιέρωμα εἰς τὴν ἐκκλησίαν των κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πανηγύρεως ἢ νὰ προσενέγκουν δῶρόν τι εἰς τὸ γειτονικὸν σχολεῖον ὡς ἐνθύμημα τῆς ἐπισκέψεώς των; Τίνος χωρίου οἱ κάτοικοι θὰ λησμονήσουν τὴν συμμετοχὴν εἰς κοινήν τινα θλῖψιν ἢ κοινήν τινα χαρὰν τῶν γειτόνων των; Εὐφυὴς καὶ ἄξιος τοῦ προορισμοῦ του διδάσκαλος ἐπιλαμβάνεται πάσης εὐκαιρίας πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ προρρηθέντος κοινωνικοῦ ἀγαθοῦ.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἀμοιβαίων ἐπισκέψεων καὶ αἱ συναντήσεις εἰς ὡρισμένον σημεῖον κεντρικὸν δύο ἢ πλειόνων σχολείων κατὰ προσυμπεφωνημένας ἡμέρας καὶ ὥρας καὶ αἱ ἐνταῦθα κοιναὶ παιδιαὶ καὶ τὰ κοινὰ ᾄσματα συντελοῦν ἐπίσης οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀδελφοποίησιν τῶν μαθητῶν. Δὲν θὰ λησμονήσω οὐδ' οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἐκείνης θὰ λησμονήσουν ποτὲ τὴν ὡραίαν ἑορτήν, ἣν διωργάνωσαν κατὰ τὴν πρώτην Μαΐου πρὸ τριετίας οἱ διδάσκαλοι δέκα περίπου χωρίων τῆς Κεφαλληνίας. Κατὰ προηγηθεῖσαν συνεννόησιν συνεκεντρώθησαν εἰς κεντρικὸν τι ἐξωκκλήσιον χίλιοι περίπου μαθηταὶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ ἀπείρου πλήθους γονέων καὶ λοιπῶν κατοίκων καὶ ἐκεῖ, ἀφ' οὗ ἐτελέσθη ἡ θεία λειτουργία, ἱερουργούντων πάντων τῶν ἱερέων τῶν χωρίων, καὶ ἀπηγγέλθησαν ὑπὸ τῶν διδασκάλων ἐνθουσιώδεις λόγοι, διεσπάρησαν ἀνὰ τοὺς εὐώδεις ἀγρούς, βομβοῦντες ὡς μέλισσαι, φαιδροὶ καὶ ζωηροὶ οἱ μαθηταὶ καὶ δρέποντες ἄνθη τοῦ ἀγροῦ ἔπλεκον στεφάνους διὰ νὰ στολίσουν τὰ σχολεῖά των τε-

ρετίζοντες ὡς χελιδόνες. Μετὰ τὴν συλλογὴν ταύτην στεφανωμένοι ὅλοι παρεκάθησαν εἰς τράπεζαν λιτὴν καθ' ὁμίλους καὶ περὶ τὴν ἑσπέραν μὲ βῆμα εὐσταλὲς μὲ τὰ ῥόδα ἐπὶ τῶν παρειῶν περιῆλθον τὰ πλησιέστερα χωρία ἐπευφημούμενοι καὶ χειροκροτούμενοι, καὶ ἀποχαιρετίζοντες τοὺς συμμαθητάς των ἐπορεύοντο εἰς τὰ σχολεῖά των εὐσταλεῖς, φέροντες εἰς τὴν καρδίαν των τὴν δρόσον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συμπαθείας.

Ἡ πρώτη Μαΐου, ἡ 25 Μαρτίου καὶ ἄλλαι ποικίλαι τοπικαὶ ἑορταί, ὡς εἴπομεν, δὲν πρέπει νὰ παραμελῶνται ὑπὸ τῶν διδασκάλων, ἵνα ὑποθάλπηται τὸ τῆς ἀλληλοβοηθείας, καὶ ἐν γένει τῆς ἀγάπης καὶ ὁμονοίας τὸ αἴσθημα.

* * *

Αἱ εἰς μακρότερον κείμενα χωρία καὶ πόλεις ἐκδρομαὶ βεβαίως εἶνε δυσχερέστεραι, κυρίως ἕνεκα τῆς ἀπαιτουμένης δαπάνης. Ἀλλὰ ἡ δραστηριότης καὶ ἡ συναίσθησις τῆς ὠφελείας τῆς ἐξ αὐτῶν προσγινομένης ὑπερηξᾷ τὰ ἐμπόδια. Ἡ συγκοινωνία εὐτυχῶς καταστᾶσα τελειοτέρα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τὰ πάντα διευκολύνει. Τὰ γ μνάσια καὶ τὰ διδασκαλεῖα τοῦ κράτους πρέπει νὰ ἡγῶνται τοιούτων ἐκδρομῶν. Διότι ἀπεδείχθη ἐκ τῆς πείρας ὅτι, ὁσάκις τὰ ἀνώτερα ταῦτα ἐκπαιδευτικὰ καθιδρύματα ἔλαβον τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐπισκέψεως ἄλλων πόλεων ἢ τόπων ἀρχαιολογικῶν, καὶ οἱ γονεῖς καὶ ἄλλοι πολῖται μετέσχον προθύμως αὐτῶν.

Διὰ τῶν ἐκδρομῶν λοιπὸν τούτων ἐρχομένων ἐπικούρων τῇ διδασκαλίᾳ ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ μειοῦται ὁσημέραι ἡ διάκρισις τῶν πολιτῶν ἡ εὐρυτέρα ἢ στενωτέρα καὶ ὅτι θὰ ὀνομαζώμεθα πάντες τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πατρίδος, ἀδελφοὶ γνήσιοι ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητρός.

Γ. Μπουγουβαλας

Ἐκ τῆς ὅσον οὔπω ἐκδοθησομένης μεταφράσεως τοῦ συγγράμματος τοῦ διασήμου Γάλλου φιλοσόφου Παύλου Ζανὲ «Ἡ Φιλοσοφία τῆς Εὐτυχίας», δημοσιεύομεν τὸ ἑξῆς κεφάλαιον φιλοφρόνως ἀποσταλὲν ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ. Σ. τ. Δ.

Η ΦΑΝΤΑΣΙΑ

Ἐν τινι μυθιστορήματι τοῦ διασήμου Δίκενς πρόσωπόν τι ἐκθέτει τὴν ἑαυτοῦ ὁμολογίαν πίστεως, ἥτις εἶνε ἡ αὐτὴ πολλῶν τῆς ἐποχῆς μας πνευμάτων· «Σήμερον, λέγει, ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου ἔχομεν ἀνάγκην, εἶνε τὰ γεγονότα, τὰ πράγματα. Μὴ διδάσκετε εἰς τὰς νεάνιδας ταύτας καὶ εἰς τοὺς νέους τούτους ἄλλο τι εἰμὴ πράγματα. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην εἰς τὸν βίον ἄλλου τινὸς ἢ πραγμάτων. Μὴ φυτεύετε ἄλλο τι ἐν τῇ ψυχῇ των· ἐκριζώσατε πᾶν ἄλλο ἐξ αὐτῆς. Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ μορφώσητε τὸ πνεῦμα ζῴου λογικοῦ εἰ μὴ διὰ πραγμάτων, δι' ἔργων. Προσκολλήθητε, κύριε, εἰς τὰ πράγματα.» Οὕτω σκέπτονται καὶ οὕτω λαλοῦσιν οἱ πρακτικοὶ ἄνθρωποι, οἱ ἐχθροὶ τῶν χιμαιρῶν καὶ τῶν φαντασιοτήτων. Περίεργον! πῶς ὁ Δημιουργὸς τῆς φύσεως δὲν τοὺς συνεβουλεύθη! πόσον θὰ διεφώτιζον αὐτὸν διὰ τὸ ἔργον του! Θὰ ἐδίδασκον αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ εἰς τὴν χίμαιραν καὶ εἰς τὸ μάταιον νὰ περιορίζωσι τὰς δυνάμεις τοῦ νέου τούτου ὄντος εἰς ἐκείνας μόνας, αἵτινες θὰ ἐχρησίμευον εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ. «Πρὸς τί, θὰ τῷ ἔλεγον οὗτοι, ἡ δύναμις αὕτη ἡ προπετής, ἡ ἄστατος, ἡ γόησσα, ἥτις ἀποστρέφει ἀκαταπαύστως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ τῶν πραγματικῶν καὶ μονίμων ὄντων, ὅπως τὸ παρασύρῃ εἰς τὴν ἐπιδίωξιν νέφους τινὸς ἢ σκιᾶς τοῦ κενωτέρου φαινομένου; τίνα σχέσιν ἔχομεν μὲ τοὺς ὀνειροπόλους τούτους, τοὺς φαντασιώδεις, τοὺς παραπαίοντας τοὺς ὁποίους ὀνομάζουσι ποιητὰς καὶ καλλιτέχνας; Δὸς τοῖς ἀνθρώποις αἰσθήσεις, ἵνα βλέπωσι καὶ ἀπολαύωσι, χεῖρας, ἵνα λαμβάνωσι τὰ πράγματα, τῶν ὁποίων ἔχουσιν ἀνάγκην, πόδας, ἵνα φθάνωσιν εἰς ταῦτα· δὸς ἱκανὸν νοῦν, ἵνα μάθωσι νὰ κάμνωσι χρῆσιν τοῦ ὀργάνου των, ἱκανὴν εὐθυκρισίαν, ἵνα μὴ βλάπτωσι τοὺς ἄλλους, καὶ ἵνα μὴ βλάπτωσιν αὐτοὶ ἑαυτούς. Ἰδού, ἱκανὰ εἶνε ταῦτα ἵνα ζῶσι. Τὰ λοιπὰ εἶνε περιττά, ἐπικίνδυνα.» Τοιαῦται θὰ ἦσαν αἱ συμβουλαὶ τῶν ὀρθοφρόνων μας, ἐὰν ἡ Πρόνοια ἤθελεν ἀναθέσει εἰς αὐτοὺς νὰ τῇ ὑποδείξωσιν ἓν σχέδιον διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη δὲν ἔλαβε τοιαύτην ἐπιφύλαξιν, ἐνέβαλεν εἰς ἡμᾶς ἐν στιγμῇ ἰδιοτροπίας τὴν φαντασίαν, ἥτις ἀντὶ νὰ ἀρκῆται εἰς τὸ βέβαιον καὶ ὠφέλιμον, ἀδιαλείπτως ἐπιδιώκει τὸ ὡραῖον, περιφρονοῦσα δὲ τὸ ψηλαφητὸν παρόν, πλανᾶται καὶ γίνεται ἄφαντος εἰς ἀπωτάτους καὶ νεφελώδεις ὁρίζοντας, οἵτινες ἀδιαλείπτως φεύγουσιν ἀφ' ἡμῶν καὶ θέλγουσιν ἡμᾶς ἀκριβῶς διὰ τοῦτο, ὅτι εἶνε ἀπρόσιτοι. Ἀλλ' οἱ θετικοί μας ἄνθρωποι οὐδὲν ἐννοοῦσιν ἐκ τῆς φαντασίας ταύτης τῆς Θείας Προνοίας. Οὕτως, ὅπως διορθώσωσι τὸ ἔργον της ἀναιροῦσιν ἐν ἑαυτοῖς ὅ,τι τοῖς εἶνε εὔκολον, τὸ ὀλέθριον δηλονότι τοῦτο δῶρον, καὶ ἀγωνίζονται νὰ καταστρέφωσιν αὐτὸ εἰς τοὺς ἄλλους· ἢ προσέτι ὡς ἄνθρωποι σοφοὶ καὶ τακτικοὶ ἐν τῷ βίῳ κρίνουσιν, ὅτι ἡ φαντασία θ' ἀποσχολῇ ὥρας τινὰς τοῦ βίου των. Δὲν βλέπουσιν, ὅτι ἡ δεσπόζουσα αὕτη δύναμις, τὴν ὁποίαν περιφρονοῦσιν, εἶνε ἀκριβῶς ἡ κινητήριος δύναμις τῆς ζωῆς, ἡ ὁριστικὴ ἀρχὴ ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων καὶ ἑπομένως καὶ τῶν ἰδικῶν των. Οἱ ἄνθρωποι ἐν

γένει ἐνεργοῦσι πρὸς σκοπόν τινα, τὸν ὁποῖον προβάλλει εἰς αὐτοὺς ἡ φαντασία καὶ τὸν ὁποῖον περικοσμεῖ δι' ὅλων τῶν χρωμάτων. Ὁ σκοπὸς εἶνε δι' ἄλλους μὲν ὁ πλοῦτος, δι' ἄλλους δὲ ἡ δύναμις, δι' ἄλλους ἡ δόξα, δι' ἄλλους τέλος τὰ θέλγητρα τῆς ἀρετῆς ἢ αἱ ἐπαγγελίαι τῆς μελλούσης ζωῆς. Ἀλλ' οἱονδήποτε εἶνε τὸ ἰδεῶδες, ὅπερ ἕκαστος προτίθεται, ἅπαντες ἔχουσι τὸ ἴδιον ἑαυτῶν, καὶ ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνεργείας των, τῆς δράσεώς των. Ἡ ζωηρότης τῶν εἰκόνων καὶ τῶν χρωμάτων, ὑφ' ὧν καλλύνεται τὸ ἰδεῶδες τοῦτο, ἐξάπτει τὸ πάθος καὶ ἐμψυχοῖ τὸ θάρρος. Ὁ ἄνθρωπος εἰς ὃν τὸ μέλλον δὲν λέγει τίποτε, ὅστις οὐδὲν φαντάζεται πέραν τῆς παρούσης στιγμῆς, εἶνε ἀνίκανος πρὸς ἐκτέλεσιν πράξεως τολμηρᾶς. Αὐτοὶ οἱ λαοὶ δὲν ἐκτελοῦσι μεγάλας πράξεις εἰ μὴ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς φαντασίας· αὕτη διαθερμαίνει τοὺς ἀνθρώπους τοὺς συσπειρουμένους ὑπὸ τῆς ἰδέας τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Αἱ κατακτήσεις, αἱ μακρυναὶ ἀποστολαί, αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις αἰτίαν ἔχουσιν ἀνάγκην τινὰ τοῦ ἀγνώστου, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀδυνατεῖ νὰ ἀποκόψῃ. Ὁσάκις δὲ αἱ κυβερνήσεις δὲν ἱκανοποιοῦσι τὴν ἀνάγκην ταύτην τοῦ καινοφανοῦς καὶ τοῦ ἀγνώστου, οἱ λαοὶ δυσαρεστοῦνται καὶ ἡ φαντασία μὴ ἱκανοποιουμένη ῥίπτεται εἰς ἐπικινδύνους τύχας.

Ἄλλως τε, οἱαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ δύναμις τῶν ἡμετέρων παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, τὸ θάρρος πολλάκις ἤθελε μᾶς ἐπιλείψει εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, αἵτινες ἀπαιτοῦσιν ἀγῶνα συνεχῆ καὶ δυσχερῆ, ἐὰν ἡ φαντασία δὲν παρίστα εἰς ἡμᾶς ὡς τετελεσμένην τὴν ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν μόλις ἔχομεν ἀρχίσει, καὶ ὡς νὰ ἔχομεν φθάσει εἰς τὸν σκοπόν, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκομεν. Ποσάκις ἐν τῇ μακρᾷ καὶ ἐπιπόνῳ ἐργασίᾳ, ἣν ἀπαιτεῖ ἡ σύνθεσις ἔργου τινὸς εἴς τινα συγγραφέα ἢ καλλιτέχνην, δὲν ἀναπαύεται οὗτος μετὰ χαρᾶς ἐπὶ τῆς ἰδέας τοῦ τετελεσμένου ἔργου! Ἐκ τῶν προτέρων διακρίνει ὅλας τὰς καλλονὰς τοῦ ἤδη ἀρξαμένου ἔργου, ἐνῷ αὗται εἰσέτι δὲν ὑπάρχουσιν· ὑποθέτει τὰς ἀναπτύξεις, τὰς ὁποίας ὑπολείπεται νὰ εὕρῃ, τὰ χρώματα, δι' ὧν θὰ τὰς κοσμήσῃ, καὶ συμπληρῶν τὰ κενὰ διὰ τῆς φαντασίας, βλέπει τὴν ἰδέαν του ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ δυνάμει, ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι, ἐνῷ αὕτη ὑπνώττει ἐν τῷ βάθει τῆς διανοίας του, καὶ δὲν ἐξεγείρεται εἰ μὴ μετὰ κόπου καὶ διὰ συνεχοῦς καὶ θερμῆς ἐργασίας. Ἀλλ' αὕτη ἀκριβῶς ἡ πρώτη χίμαιρα παρέσχε τὴν δύναμιν εἰς τοὺς σκληροὺς, φορτικοὺς καὶ συνεχεῖς κόπους. Ὑπάρχουσιν ἀληθῶς τοιούτου εἴδους ἀπάται, αἵτινες πλανῶσι πολλάκις τοὺς συγγραφεῖς καὶ κάμνουσιν αὐτοὺς νὰ εὑρίσκωσι θαυμαστὸν πᾶν ὅ,τι σκέπτονται καὶ ὅ,τι ὀνειροπολοῦσιν. Ὅθεν πρέπει νὰ δεσπόζῃ πάντοτε τὸ λογικὸν καὶ ὁ συγγραφεὺς νὰ κρίνῃ αὐτὸς ἑαυτὸν καθὼς θὰ ἔκρινεν ἕτερον καὶ μάλιστα αὐστηρότερον. Ἅπαξ τελεσθέντος τοῦ ἔργου πρέπει νὰ ἔχῃ τις ὀφθαλμοὺς κριτικοῦ καὶ ὄχι πλέον ἐραστοῦ. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἀληθὲς ὅτι ὁ κυριεύων ὅρος τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τῆς ἐργασίας εἶνε τὸ τοιοῦτον εἶδος τῆς ἡμιπαραφορᾶς. Ἐκεῖνος, ὅστις συγγράφων ἢ συνθέτων θὰ ἔψεγεν ἑαυτόν, θὰ ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀνίκανον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν, τὸν ὁποῖον ὥρισεν, ὅστις δὲν θὰ ἔβλεπεν ἐκ τῶν προτέρων μὲ ὄμματα εὐαρεσκείας καὶ ἀγάπης τὸ ἔργον, ὅπερ γεννᾶται ἐκ τῆς καρδίας του, αὐτὸς θὰ δύναται νὰ εἶνε καλὸς κριτὴς τῶν ἔργων τῶν ἄλλων, ἀλλὰ δὲν θὰ δύναται νὰ εὑρίσκῃ τι ἐν τῇ ψυχῇ του. Ἡ γονιμότης χρῄζει τῆς ἀγάπης καὶ ἡ ἀγάπη τρέφεται ἐκ τῆς αὐταπάτης. Ἕκαστος δύναται νὰ ἐφαρμόζῃ τὰς αὐτὰς ἰδέας εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ ὑποθέσεις. Ὁ ἔμπορος εἰς τὴν κερδοσκοπίαν, ἥτις συνδυάζει καὶ παρασκευάζει· ὁ στρατηγὸς εἰς τὴν μάχην, ἥτις πρόκειται νὰ τὸν δοξάσῃ· καὶ αὐτὸς ὁ παῖς εἰς τὸ βραβεῖον, τὸ ὁποῖον περιμένει δι' ἀμοιβὴν τῶν κόπων του. Εἶνε ἡ ἰδέα, εἶνε ἡ ἐλπίς, εἶνε ἡ ἐκ τῶν προτέρων ὄψις τῶν ἀποτελεσμάτων, ἥτις διαφλέγει τοὺς ἀνθρώπους καὶ κάμνει αὐτοὺς νὰ ἀντιμετωπίζωσιν ὅλα τὰ ἐμπόδια. Οἱ ἀτρόμητοι περιηγηταί, οἵτινες ἀψηφοῦσι τὸ καῦμα καὶ τὸν παγετόν, τὰς καυστικὰς ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς ἢ τὰς φρικώδεις πεδιάδας τῆς βορείου Ἀμερικῆς, θὰ παρεσύροντο εἰς ἐπιχειρήσεις τόσον ὑπερανθρώπους, ἐὰν μὴ ἔβλεπον ἐνώπιόν των τὴν εἰκόνα τῆς ἠττημένης φύσεως καὶ τοῦ κόσμου τοῦ ἐκπεπληγμένου ἐκ τῆς ἀπιστεύτου αὐτῶν τόλμης;

Χάρις λοιπὸν εἰς τὴν φαντασίαν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ διαθέτῃ ἐκ τῶν προτέρων τὸ μέλλον διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ προορᾶν. Ἐντεῦθεν τίθησι τὴν τάξιν καὶ τὴν ἑνότητα ἐν τῷ βίῳ του, καθὼς ὁ καλλιτέχνης τὸ ποίημά του ἢ τὴν εἰκόνα του, καὶ ἂν καὶ ὑπολείπονται πολλὰ τὰ ἄγνωστα, εἶνε ἐν τούτοις δυνατὸν εἰς αὐτὸν νὰ παρασκευάζῃ ἔν τινι μέτρῳ τὴν τύχην του διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν. Ἡ δύναμις αὕτη ἢ ἡ ἰδιότης αὕτη τοῦ προορᾶν καὶ διαθέτειν τὰ πράγματα κατὰ προμεμελετημένον τι σχέδιον εἶνε ἓν τῶν θαυμασιωτέρων προϊόντων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μὲ ὅσα καὶ ἂν λέγουσιν οἱ μελαγχολικοί. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Πασκὰλ μετὰ καταπληκτικῆς ἐνεργείας, ἰδιαζούσης εἰς αὐτόν, παρέστησε τὴν συνεχῆ ταύτην πρόληψιν τοῦ μέλλοντος, τὴν δίψαν ταύτην, τὴν καταβιβρώσκουσαν τὸν χρόνον, τὴν ἀνυπομονησίαν ταύτην τοῦ ζῆν ἢ μᾶλλον τοῦ ἀποθανεῖν, ἥτις ἀληθῶς εἶνε μία τῶν ἀσθενειῶν τῆς ἀνθρωπίνης φαντασίας. «Δὲν ζῶμεν, λέγει, ἀλλ' ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ζήσωμεν.» Ἀλλὰ τὸ

κακὸν τοῦτο, ὅσον βαθὺ καὶ ἂν εἶνε, δὲν ἔχει τὴν πηγήν του εἰς θαυμασίαν τινὰ δύναμιν, ἥτις διπλασιάζει τὴν ζωήν μας καὶ προσθέτει εἰς τὴν ἀξίαν τῆς παρούσης στιγμῆς τὴν ἀξίαν τῆς μελλούσης; Ἀληθῶς εἰπεῖν ἑκάστη τῶν στιγμῶν τῆς ζωῆς δὲν ἐνδιαφέρει ἄλλως, εἰμὴ διὰ τῆς συνδέσεως αὐτῆς μετὰ τῶν στιγμῶν, αἵτινες ἕπονται αὐτῶν, καθὼς ἐν τῷ ᾄσματι ἕκαστος φθόγγος, ἀσήμαντος ὢν καθ' ἑαυτόν, δὲν ἀποτελεῖ ἔννοιαν, εἰ μὴ συνδεόμενος μετ' ἄλλων. Ἐὰν τὸ παρὸν δὲν συνεδέετο μετὰ τοῦ μέλλοντος, ἑκάστη νέα κατάστασις, μὴ προβλεφθεῖσα, θὰ ἦτο ἔκπληξίς τις· θὰ περιεπίπτομεν δὲ ἀπὸ ἐκπλήξεως εἰς ἔκπληξιν, καὶ ὁ βίος θὰ ὡμοίαζε πρὸς περίπλοκον ἱσπανικὸν δρᾶμα. Ἀλλ' ἀπατῶμαι· δὲν θὰ ἦτο οὔτε τοιοῦτος· διότι ἡ ἔκπληξις δὲν συμβαίνει, εἰ μὴ καθ' ὅσον ἠπατήθη τις εἰς ὅτι εἶχε προΐδῃ· ἀλλ' οὐδενὸς προβλεφθέντος, οὐδὲν θὰ ἦτο πλέον τὸ ἐκπληκτικόν. Ὁ ἄνθρωπος θὰ περιέμενεν ἀδιάφορος τὸν βίον του, θὰ τὸν ὑφίστατο, ἀντὶ νὰ τὸν δημιουργήσῃ ὁ ἴδιος, τοῦ μέλλοντος ὄντος κενοῦ δι' αὐτὸν πρὸς ταύτην μᾶλλον τὴν πρᾶξιν ἢ πρὸς ἐκείνην, καὶ ἡ μωρὰ αὕτη ἀκινησία, θὰ ἦτο ὁ κλῆρος σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Οὐχὶ μόνον ἡ ἐνεργητικότης, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ λογικὸν ἔχει ἀνάγκην τῆς φαντασίας· αὕτη πολλάκις εἶναι ἰσχυρὸν μέσον πρὸς εὕρεσιν τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦτο μᾶς διδάσκουσιν οἱ κανόνες τῆς λογικῆς. Πολλὰ σφάλματα συμβαίνουσιν ἐλλείψει τῆς φαντασίας· στρατηγός τις ἀπατᾶται ἐν τῷ πολέμῳ, διότι ἡ φαντασία του δὲν παρέστησεν εἰς αὐτὸν ὅλας τὰς δυνατὰς περιπτώσεις· τὸ αὐτὸ συμβαίνει εἰς ἰατρόν τινα, εἰς ἔμπορον, εἰς πάντας τοὺς ὀφείλοντας νὰ ὑπολογίζωσι τὸ μέλλον. Ἡ φαντασία παριστῶσα εἰς αὐτοὺς ζωηρῶς ὅλας τὰς περιπετείας καὶ τοὺς κινδύνους, παρέχει εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ σχεδιασθέντος ἔργου, ὅπερ ὁ νοῦς πρόκειται νὰ φέρῃ εἰς πέρας. Αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη, αἱ φυσικαὶ τοὐλάχιστον ἐπιστῆμαι, εἶνε ἀδύνατον νὰ ὑπάρξωσι χωρὶς φαντασίας· δι' αὐτῆς ὁ Νεύτων βλέπει εἰς τὸ μέλλον καὶ ὁ Κυβιέρος εἰς τὸ παρελθόν. Αἱ μεγάλαι ὑποθέσεις, ἐξ ὧν γεννῶνται αἱ μεγάλαι θεωρίαι, εἶνε θυγατέρες τῆς φαντασίας.

Παρατηρεῖ τις, ὅτι ἡ φαντασία ἀντὶ νὰ εἶνε ἐναντία εἰς τὴν πρᾶξιν, καθὼς συνήθως πιστεύεται, εἶνε ἀπαραίτητος εἰς αὐτὴν καὶ ἀναμιγνύεται εἰς ὅλας τὰς περὶ ἐνεργητικότητος ἀρχάς μας. Εἶνε ἀδύνατον εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ παραιτηθῇ αὐτῆς, ὅπως αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ καὶ ἂν αὕτη δὲν θὰ ἦτο, καθὼς λέγουσιν, εἰ μὴ γόησσα, καὶ θὰ ἐχρησίμευε μόνον εἰς τὸ νὰ κοσμῇ καὶ καλλύνῃ τὸν βίον, τίς δὲν θὰ ἀπέδιδε χάριν εἰς τὴν θείαν ταύτην δύναμιν διὰ τὰς τέρψεις καὶ ἀνακουφίσεις, τὰς ὁποίας μᾶς χορηγεῖ; Εἶνε μέν τι περιττόν, ἀλλὰ περιττὸν ἀναγκαῖον.

Καταδεδικασμένος ὁ ἄνθρωπος εἰς βίον στενὸν καὶ περιωρισμένον, δεσμώτης ἀνωτέρας τινὸς θελήσεως ἐπί τινα χρόνον ἐντὸς κύκλου, ὃν ἀδυνατεῖ νὰ ὑπερπηδήσῃ, ἀγαπᾷ καὶ ἐπινοεῖ ἕτερον κόσμον τούτου, τὸν ὁποῖον κατοικεῖ, ἑτέραν ὕπαρξιν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν φέρει μετὰ κόπου, καὶ ἀρέσκεται εἰς χιμαιρικοὺς συνδυασμοὺς ἰδιοτρόπου φαντασίας. Ὅτε κατά τινα δροσερὰν καὶ γλυκεῖαν πρωΐαν συνέβη νὰ ἀναβῆτε ἠρέμα τὴν πλευρὰν ὑψώματός τινος, καὶ κεκμηκότες ὀλίγον φθάνετε εἰς ὁδόν τινα ὁμαλὴν συσκιαζομένην ὑπὸ ἐλαφρᾶς σκιᾶς, σταματᾶτε ἐπί τινας στιγμάς, κλείετε τὸ βιβλίον, ὅπερ σᾶς ἐβοήθησε νὰ ἀναβῆτε τὴν ἑλικοειδῆ ἀτραπόν, ἀναπνέετε ἐλευθέρως τὸν ἀέρα τὸν φέροντα τὴν ζωὴν καὶ τὴν χαρὰν καὶ χαλᾶτε τὰ ἡνία τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἐλπίδος. Αἱ ἡδύτεραι τότε ἰδέαι διαδέχονται ἀλλήλας συγκεχυμέναι ἐν τῷ πνεύματι καὶ οὐδὲν ὡρισμένον προσηλώνει τὴν προσοχήν σας· αἴσθημά τι μόνον ἀορίστου καὶ ἀσαφοῦς εὐτυχίας πλημμυρεῖ τὴν ψυχήν, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν αἱ ἰδέαι ὁρίζονται ἐπὶ πλέον· ἡ εἰκὼν σχηματίζεται· τὸ ἀντικείμενον τὸ συνηθέστερον τῶν ἐπιθυμιῶν σας κυμαίνεται ἐνώπιόν σας, περιβαλλόμενον ὑπὸ μυστηριώδους γοήτρου· τὰ πραγματικὰ καὶ δυνατά, τὰ παρόντα καὶ τὰ ἀπόντα καὶ αὐτὰ τὰ χιμαιρικὰ συνενοῦνται καὶ ἀποτελοῦσι τοὺς θελκτικοὺς τούτους ῥομαντισμούς, τὰ ὀνειροπολήματα ταῦτα. Καὶ ὅμως μὴ εἴπητε, ὅτι εἶνε ὀνειροπολήματα. Διὰ τῶν ὀνειροπολημάτων τούτων αὐξάνει καὶ πολλαπλασιάζεται ἡ ζωή μας· ἀπολαύει ἄλλων ἀντικειμένων, ἄλλων τόπων, ἄλλων προσώπων· καλλύνεται ἡ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας σκηνογραφία δι' ἀορίστων ἀπόψεων, τὰς ὁποίας προσθέτει ἡ φαντασία· καὶ ἰδοὺ τὸ ὀνειροπολεῖν εἶνε αὐτὸ τὸ ζῆν.

Κακολογοῦσι πολλοὶ τὸ μυθιστορικόν· ἀλλ' ὁμολογῶ ὅτι τὸ μυθιστορικὸν δύναται νὰ εἶνε ψυχαγωγία τοῦ βίου, ἀρκεῖ νὰ μὴ εἶνέ τις τόσον μωρός, ὥστε νὰ κάμνῃ τοῦτο κέντρον τοῦ βίου του. Τὸ ὑπερβαίνειν τὰ στενὰ ὅρια, τὰ περικλείοντα ἡμᾶς, τὸ διακόπτειν τὴν μονοτονίαν τῶν καθημερινῶν ἀσχολιῶν, τὸ συντρίβειν τὰς σιδηρᾶς ἁλύσεις, τὰς συγκρατούσας ἡμᾶς ἐν τῇ εἱρκτῇ τοῦ πρακτικοῦ βίου, διαπλέειν δὲ εἰς τὰς γοητευτικὰς ἐκτάσεις τοῦ δυνατοῦ, περιηγεῖσθαι κατὰ διάνοιαν, μηδενίζειν τὰς διαστάσεις τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου καὶ παρουσιάζειν εἰς τὸ ἐνθουσιῶν πνεῦμα φανταστικοὺς τόπους· τὸ δημιουργεῖν φανταστικὰς περιπετείας, τὸ ἀνακαλεῖν εἰς τὴν μνήμην πρόσωπα ἐφευρετικότητος καὶ μεγαλονοίας, τὸ συνάγειν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πράξει καὶ ἐνεργείᾳ ὅλα τὰ πρόσωπα, τὰ ἀρέσκοντα εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ἀφιστάμενα ἀφ' ἡμῶν διὰ μυρίων ἐμποδίων, τὸ ἐξ

ὅλων, λέγω, τούτων τῶν διεσπαρμένων στοιχείων συνθέτειν εἰκόνα τινὰ ἀόριστον, ποῖον τῳόντι θέλγητρον ἢ τὸ μυθιστορικὸν ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων! Ἀλλὰ τοιούτου εἴδους τέρψεις ἀνήκουσι μόνον εἰς τὴν νεότητα· βραδύτερον μετὰ κόπου ζητεῖ τις νὰ διεγείρῃ καὶ ἐνισχύσῃ τὸ ἐξησθενηκὸς θέλγητρον, ἀλλὰ δὲν ἀνακινεῖ εἰ μὴ κόνιν.

Αἱ ὡραῖαι τέχναι παρέχουσιν εἰς τὴν φαντασίαν ἱκανοποίησιν βεβαίαν καὶ σταθεράν. Ἐνῷ ἐκείνη πλανᾶται εἰς τὸ ἀόριστον, αὗται τὴν καταλαμβάνουσι, τὴν σταματῶσι καὶ προσκαλοῦσιν ἐπὶ ἑνὸς ὡρισμένου ἀντικειμένου· τοῦτο δὲ δὲν εἶνε πλέον νέφος τι κυμαινόμενον ἐν τῷ κενῷ, ὅπερ οἱ ὀφθαλμοὶ ἀκολουθοῦσι ῥεμβάζοντες, ἀλλ' εἶνε ἄγαλμά τι, εἰκών τις, οἰκοδόμημά τι καλλιτεχνικόν, ποίημά τι, ᾄσμα τι, λόγος τις ῥητορικός. Ἡ φύσις χορηγεῖ τὰ ὑλικά· αὕτη δίδει τὸ μάρμαρον, τὸ χρῶμα, τὰς γραμμάς, τὴν μορφήν, τὸν ἦχον· ἀλλ' ἡ φαντασία τοῦ γλύπτου, τοῦ ζωγράφου, τοῦ ποιητοῦ, τοῦ μουσικοῦ, τοῦ ῥήτορος προσθέτει εἰς ταῦτα τὸν νοῦν καὶ τὸ αἴσθημα. Ἐκ τῶν συνηρμολογημένων τούτων στοιχείων σχηματίζει αὕτη ἓν σύνολον, ὅπερ τέως δὲν ὑφίστατο, σῶμά τι ἐμψυχούμενον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῆς. Ἀφοῦ εὕρῃ τὸν εὐτυχῆ τοῦτον συνδυασμόν, τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν τὸ ὡραῖον, ἀποθαυμάζομεν καὶ σκιρτῶμεν· ὁ νοῦς ἡμῶν, ἡ ψυχή, αἱ αἰσθήσεις τὸ πᾶν ἐν ἡμῖν συγκινεῖται καὶ γοητεύεται. Ἐὰν εἴμεθα συνηγμένοι ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἡ χαρὰ ἡμῶν ἐκρήγνυται εἰς παραφορὰς καὶ χειροκροτήματα καὶ ἡ συγκινησίς μας ἐνίοτε προβαίνει μέχρι δακρύων, καὶ καθὼς ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ τετάρτου ᾄσματος τῆς Αἰνειάδος, ἐρωτῶμεν ἀλλήλους, πῶς συμβαίνει, ὥστε τὸ δάκρυ νὰ εἶνε τόσον ἡδύ.

Ἐν αὐτῇ τῇ φύσει, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τὸν ὁποῖον δὲν ἐδημιούργησεν ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' εἶνε θεατὴς αὐτοῦ, ἡ φαντασία μας κάμνει νὰ ἀπολαμβάνωμεν καὶ ἀγαπῶμεν τὴν καλλονήν. Αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως δὲν σύγκεινται μόνον ἐξ αἰσθητῶν μορφῶν καὶ εὐαρέστων συμβεβηκότων· εἶνε ἡ ἁρμονία τῶν μορφῶν τούτων, εἶνε ἡ μυστικὴ δύναμις ἡ ἀποκαλυπτομένη διὰ τῶν συμβεβηκότων τούτων, εἶνε ἀγνῶ τί τὸ μυστηριῶδες καὶ πανταχοῦ διακεχυμένον ἀόριστον, ὅπερ μᾶς συγκινεῖ, μᾶς ἐνθουσιᾷ, μᾶς γοητεύει, εἶνε τέλος μοναδική τις σχέσις μεταξὺ τῆς φυσικῆς ζωῆς καὶ τῆς ψυχῆς. Αἱ δυνάμεις λοιπὸν αὗται, αἱ σχέσεις αὗται οὐδὲν ἐξηγοῦσιν εἰς ἐκεῖνον, ὅστις βλέπει τὰ ὄντα μὲ μόνας τὰς αἰσθήσεις του ἢ καταστρέφει τὴν ζῶσαν τούτων ἑνότητα διὰ τῆς ξηρᾶς ἀναλύσεως.

Ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως ἁρμονία τις ἀπόκρυφος καὶ ἀνεξήγητος· αἱ ὄψεις τοῦ ὁρατοῦ κόσμου ἀνταποκρίνονται θαυμασίως πρὸς τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰς κινήσεις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου. Τὸ ὕψος μᾶς καταπλήττει, τὸ βάθος μᾶς καταθλίβει, ἡ ἄπειρος ἔκτασις μᾶς παραφέρει· τὰ σχήματα τὰ εἰς ὀξὺ ἀπολήγοντα, τὰ τοξοειδῶς ἐντετμημένα, τὰ ἀπότομα ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν ψυχήν μας τὰς σπαρακτικὰς διαμάχας τῶν παθῶν καὶ τῶν θλίψεων· τὰ ὁμαλὰ καὶ εὔρυθμα ἐμπνέουσι γλυκεῖάν τινα ἠρεμίαν· τὸ ὁμοειδὲς ἐπιπέδου λίαν ἐκτεταμένου ἀποκοιμίζει τὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς καὶ βυθίζει αὐτὴν εἰς χαύνους θεωρίας, ἐνῷ τὸ ἐπιτυχὲς κρᾶμα τῆς εὐθείας καὶ τῆς καμπύλης γραμμῆς ἔν τινι συμμετρικῷ κύκλῳ γεννᾷ εἰς ἡμᾶς αἰσθήματα φαιδρὰ καὶ ἡδέα, καὶ παράγει τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀφροντισίαν. Εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ σχήματος προστίθεται ἡ γλῶσσα τοῦ φωτὸς καὶ τῆς θλίψεως. Ποία δρόσος καὶ ποῖον νεανικὸν σφρῖγος, ποῖαι ὡραῖαι σκέψεις καὶ ἀποφάσεις δὲν ἐξεγείρονται ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ τὰς πρώτας ἀκτῖνας τῆς πρωΐας, κατὰ τὰς πρώτας ἐκλάμψεις τοῦ ἔαρος εἰς τὴν γλυκεῖαν αἴγλην τῶν πεδιάδων! Ποίαν πάλιν μελαγχολικὴν χαράν, ποίας ῥεμβώδεις καὶ τρυφερὰς συγκινήσεις, ποίας γλυκείας μεταμελείας, ποίας περιπαθεῖς τέλος δὲν γεννᾷ εἰς ἡμᾶς ὁ ἥλιος εἴτε κλίνων πρὸς τὴν δύσιν τῆς ἡμέρας εἴτε πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ἔτους, καὶ τέλος πρὸς αὐτὴν τὴν δύσιν τοῦ βίου! Ἡ φύσις εἶνε ὁ μέγιστος καλλιτέχνης· αὕτη κέκτηται εἰκόνας σχεδίου ἀπαραμίλλου καὶ ἀνακτᾷ τὰ γλυκύτερα καὶ λαμπρότερα χρώματα· ἔχει οἰκοδομὰς τολμηρὰς καὶ μεγαλείου ἀπαραβλήτου, χάριτος καὶ ἐλαφρότητος, τὴν ὁποίαν ἡ γοτθικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἀνακαλεῖ εἰς ἡμᾶς χωρὶς νὰ ἐφικνῆται αὐτῶν· ἔχει θαυμασίας θεατρικὰς σκηνάς, παρισταμένας ὑπὸ τῶν ἀφελεστέρων καὶ δεξιωτέρων, ἡμερωτέρων καὶ φοβερωτέρων προσώπων. Ἔχει τέλος συναυλίας καὶ συμφωνίας ὑπερβαινούσας τὴν ἐπιστήμην τῆς Γερμανίας καὶ τὰς μελῳδίας τῆς Ἰταλίας. Ἐξ ὅλων δὲ τούτων τῶν θαυμασίων τὸ ἐξοχώτερον εἶνε αὐτὸς ὁ θεατής, ὁ ἄνθρωπος, ὅστις συγκεκινημένος καὶ ὑφ' ὅλων τῶν καλλονῶν τούτων ἁρπαζόμενος, προσθέτει καὶ αὐτὸς διὰ τῆς δυνάμεως τῆς καρδίας καὶ φαντασίας του νέας γοητείας διὰ τῶν σχημάτων, τῶν χρωμάτων, τῶν συμφωνιῶν, τῶν φωνῶν, τῶν κινήσεων καὶ τῶν θέσεων, τὰς ὁποίας ἐπινοεῖ, ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ ὑπερβῇ τὴν φύσιν.

Εἶνε ἐπίσης ἡ φαντασία ἀναγκαία, ἵνα ἐνδιαφερώμεθα περὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἀνάγκη ἵνα τὸ πνεῦμα πετᾷ πέραν τῶν φαινομένων καὶ τῶν ὄψεων νὰ φαντάζηται ζωηρῶς τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον καὶ τὰ ἀπόκρυφα ἐλατήρια τὰ ὁρίζοντα τὰς πράξεις του· τοῦθ' ὅπερ ἀδύνατον νὰ συμβῇ ἄνευ τῆς φαντασίας· χωρὶς αὐτῆς οἱ ἄνθρωποι εἰσι σκιαὶ δραπέτιδες, οὐδὲν ἴχνος ἀφίνουσαι εἰς

τὴν μνήμην μας. Δι' ἐκείνους ὅμως, οἵτινες ἀληθῶς ἐνδιαφέρονται διὰ τοὺς ἀνθρώπους, ἕκαστος τούτων ἔχει τὴν φυσιονομίαν του, τὸν ἰδιάζοντα βίον του· τὰ ἐξωτερικὰ συμβεβηκότα εἶνε μόνον σημεῖα τῶν ἀποκρύφων αὐτῶν κινήσεων καὶ τῶν παθῶν, τὰ ὁποῖα τοὺς ταράσσουσιν. Ἡ φαντασία ἀνακαλεῖ εἰς ἡμᾶς τὰς μορφὰς ταύτας, τὰς τόσον ζωηράς, τόσον ὡρισμένας, τόσον ἀγρύπνους· αὕτη διευθύνει τοὺς χρωστῆρας τῶν ἐξόχων ζωγράφων καὶ τοὺς καλάμους τῶν σοφῶν συγγραφέων· ἄνευ αὐτῆς ἡ φύσις στερεῖται χρωμάτων, οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουσι φυσιονομίας καὶ ἡ ζωὴ ἐξαφανίζεται ἐκτὸς ἡμῶν καὶ ἡ ἐν ἡμῖν· αὕτη τέλος μᾶς προσκολλᾷ εἰς ἡμᾶς αὐτούς, καὶ ἡ δύναμις τοῦ ζῆν αὐξάνει διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ φαντάζεσθαι τὸ ζῆν.

Ἐν Σύρῳ Δ. ΜΑΡΙΝΟΣ

ΤΟ ΚΑΘΗΚΟΝ[1]

ΔΙΑΛΕΞΙΣ

Πρὸς τί, λέγει ἐν τοῖς *Φιλοσοφικοῖς Λογισμοῖς* ὁ Πασκάλ, πρὸς τί ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις, ἐὰν ἀρετὴ θεωρῆται τὸ μὴ χρησιμοποιεῖν αὐτά; Πρὸς τί ἡ φλέγουσα αὕτη καρδία, ἐὰν πρόκειται νὰ σβένυνται ἐκ φόβου αἱ φλόγες αὐτῆς; Διατί ὁ Θεὸς νὰ πλάσῃ μεγαλοφυεῖς ἄνδρας, ἐὰν ἐπέτρεπε νὰ σιγᾷ ἡ μεγαλοφυΐα καὶ νὰ μηδενίζηται; Ζῆν ἄρα ἐστὶ ταυτόσημον τοῦ δρᾶν καὶ ἐν τῇ οἰκείᾳ θέσει ἀγωνίζεσθαι τὸν τῆς ζωῆς ἀγῶνα· στρατηγὸς ἢ στρατιώτης ἀδιάφορον, ἀρκεῖ νὰ ἐκπληρώνῃ γενναίως τὸ καθῆκόν του. Ἡ μεγάλη ἢ μικρὰ δύναμις, τὴν ὁποίαν ὁ Πλάστης διένειμεν ἑκάστῳ ἡμῶν, εἶνε δῶρον θεῖον ἀληθῶς, ὅπερ ὀφείλομεν οὔτε ν' ἀπολέσωμεν οὔτε νὰ βεβηλώσωμεν εἰς χρήσεις ἀναξίας.

Τί εἶνε, ἄλλως τε, ἡ ζωή; Τί ἄλλο εἶνε εἰμὴ σειρὰ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πικρῶν διαψεύσεων προσδοκιῶν καὶ ἐλπίδων, ἀγώνων ἐξαντλούντων ἡμᾶς, περιόδων ἀπελπισίας σπαραττουσῶν τὴν καρδίαν ἡμῶν, χωρισμῶν πληγωνόντων ἐσαεὶ τὰ προσφιλέστερα καὶ ἱερώτερα ἡμῶν αἰσθήματα; Καὶ ὅμως τὴν ζωὴν ταύτην, τὴν πολλάκις μὲ ἄφθονα δάκρυα λύπης, σπανίως δὲ μὲ ὀλίγας ψεκάδας χαρᾶς ποτιζομένην, οὐδέν, σχεδὸν πάντοτε, οὐδὲν τὴν παρηγορεῖ, οὐδὲν τὴν ἀνακουφίζει, τὴν ἡδύνει τόσον, ὅσον ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος· ἐὰν δ' εἶχον ἀνάγκην ἀποδείξεων πρὸς μείζονα τούτου ἐπικύρωσιν, ἤθελον ἐπικαλεσθῆ τῶν λόγων μου μάρτυρας ὑμᾶς αὐτούς.

Διήλθετε, ἕκαστος ὑμῶν, ἀναλόγως τῆς ἡλικίας καὶ κοινωνικῆς αὐτοῦ θέσεως, στιγμὰς καὶ περιόδους εὐτυχεῖς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὑμετέρου βίου, εἰμὶ βέβαιος ὅμως ὅτι οὐδέποτε ᾐσθάνθητε τὴν ἀληθῆ ἐκείνην ἐνδόμυχον εὐχαρίστησιν καὶ ἡδονήν, ἃς ᾐσθάνθητε βοηθήσαντες ἐνδεῆ, περιποιηθέντες ἀσθενῆ ἢ ἄλλως δι' οἱουδήποτε τρόπου εὐεργετήσαντες ἄνθρωπον καὶ ἐκπληρώσαντες τὸ ἐπιβαλλόμενον ἑκάστῳ καθῆκον ὑπ' αὐτῆς τῆς συνειδήσεώς του, ἀπολύτου κυρίου τοῦ καθήκοντος. Διότι ἡ μὲν συνείδησις διατάσσει τὸ δὲ καθῆκον ὑπακούει. Διότι τοῦ λογικοῦ, γιγνώσκοντος τὸν σκοπόν του καὶ φωτίζοντος τὴν ἰδέαν του πορείαν, πειθήνιος ὑπηρέτης τυγχάνει τὸ καθῆκον, ὑπηρέτης ἅμα καὶ τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. «Ὁ ἄνθρωπος ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου» — L' homme pour l'homme—λέγει ὁ Κονδορσὲ ἐν τῷ περὶ προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πολυτίμῳ αὐτοῦ συγγράμματι, εἰς δὲ τὰς ὑπὸ ταύτας πολυσημάντους λέξεις ἐγκειται ὅλη ἡ ἐπιστήμη, ἡ ἀξία, ἡ κρηπὶς καὶ τὸ στήριγμα τοῦ καθήκοντος.

Τοιοῦτον τὸ καθῆκον· τοιοῦτον ἐν συνοπτικῇ ἐκθέσει, διότι σπουδαίαν καὶ λεπτομερῆ, ἐπαξίως τοῦ θέματος· ἀνάλυσιν δὲν ἐννοῶ ὅτι ὑπέβαλον ὑμῖν διὰ τῶν ἀνωτέρω, ὀλίγων σχετικῶς πρὸς ὅσα ἠδυνάμην νὰ εἴπω. Ἤδη δὲ στρέφων τὸν λόγον πρὸς ὑμᾶς τοὺς εὐγενεῖς νέους, τοὺς ἀναλαβόντας τὸ μορφωτικὸν τοῦτο ἔργον, ἐπιτραπήτω νὰ προσθέσω, ἐπιλέγων τὰ ὀλίγα ἀκόλουθα. Εἴσθε βεβαίως ἀξιέπαινοι, ἐννοοῦντες τὴν ὑγιᾶ μόρφωσιν ὡς τὸν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου προορισμόν, καὶ πάντα κόπον καὶ πᾶσαν θυσίαν καταβάλλοντες ὑπὲρ ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ, τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκετε καὶ εὐοδώσεως τοῦ ἔργου, ὅπερ ἀνελάβετε. Δι' ὅλα ταῦτα εἰλικρινῶς καὶ ἐκ καρδίας σᾶς συγχαίρω, σᾶς συγχαίρω δὲ ἰδίως, διότι ἐν μέσῳ τῆς καταλαβούσης καὶ πιεζούσης ἡμᾶς ἐθνικῆς νάρκης ὑμεῖς δὲν ἀπεθαρρύνθητε οὐδ' ἐδιστάσατε νὰ φυτεύσητε δένδρον, ὅπερ, ἐπιμελῶς ἀρδευόμενον καὶ ἁρμοδίως καλλιεργούμενον, θέλει βαθμηδὸν ἀποφέρει εὐώδεις, πολυχύμους καὶ ἐθνωφελεῖς καρπούς. Μὴ λησμονεῖτε ὅμως ταυτοχρόνως καὶ ὅτι, ταῦτα πράττοντες, ἐκπληροῦτε τὸ ὑμέτερον ἀπέναντι τῆς κοινωνίας καθῆκον. Ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο δὲ εἶπον πολλοὶ ἄλλοι πρὸ ἐμοῦ, ἐγκλείει ἐν ἑαυτῷ δᾷδα εὐεργετικήν, τὴν ὁποίαν ὁ Δημιουργὸς ἤναψε καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἱερὸν πῦρ ὀφείλει νὰ μεταδώσῃ εἰς ἄλλους. Ὅ,τι καλὸν ἠκούσατε καὶ ἐμάθετε αὐτὴ ἡ συνείδησις ὑμῶν σᾶς ὑποχρεοῖ νὰ τὸ γνωρίσητε βαθμηδὸν καὶ τοῖς ὑμετέροις ἀδελφοῖς, εἶνε καθῆκόν σας τοῦτο, ἐὰν δὲ πρὸς μεῖζον κῦρος τῶν λόγων μου ἤξιζε τοῦ κόπου, ἤθελον προσθέσει ὅτι καὶ ἐγὼ αὐτός, προσπαθῶν νὰ γνωρίσω τοῖς ἀγνοοῦσι ταῦτα ἐξ ὑμῶν, ὅσα ἤκουσα καὶ ἀνέγνων καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μνήμη τὸ ἐπέτρεπεν, ἐξόχων ἀνδρῶν ἰδέας καὶ γνώμας, οὐδὲν ἄλλο πράττω ἢ καθήκοντος ἐκπλήρωσιν ἁπλῆν.

Ὅτι ἀνελάβετε ἔργον δυσχερὲς καὶ ἐπίπονον τὸ γιγνώσκω, ἅτε εὐτυχήσας καὶ ἐγὼ ἄλλοτε νὰ μετάσχω τοιούτων ἔργων· ὅτι ἔχετε νὰ παλαίσητε κατ' οἰκονομικῶν δυσχερειῶν ἀνυπερβλήτων πολλάκις, ὅτι δὲν ἔχετε πάντοτε δυστυχῶς τὴν κοινωνίαν ἐπίκουρον ὑμῖν, ἐνῷ ἀπ' ἐναντίας καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ πλειότερον μάλιστα ἐπιβάλλεται τὸ καθῆκον τοῦ ἐνθαρρύνειν καὶ ἐνισχύειν τοιαῦτα ἔργα· ὅτι ἐνίοτε αἱ προσπάθειαι καὶ ἐνέργειαι ὑμῶν ἀμείβονται διὰ παρακαίρων παρατηρήσεων, —ὅλα ταῦτα τὰ ἀναγνωρίζω, ἐκ πείρας ἰδίως γιγνώσκων ὅτι ἡ εὐγνωμοσύνη δὲν εἶνε δυστυχῶς πάντοτε τὸ σήμερον ἐν τῷ κόσμῳ μᾶλλον κυκλοφοροῦν νόμισμα· ἀλλ' ὑμεῖς θὰ ἔχητε τὴν συναίσθησιν ὅτι ἐκπληροῦτε τὸ καθῆκόν σας, ἐν τῇ συναισθήσει δὲ ταύτῃ θέλετε πάντοτε ἀντλεῖ πολύτιμον ἀμοιβὴν ἀρκοῦσαν ὅπως καὶ τὴν ὑμετέραν φιλοτιμίαν τρωθεῖσαν ἱκανοποιῇ καὶ τὰ ἔξωθεν βέλη ἐπικρίσεων ἀψηφῇ. Μὴ ἀπελπίζεσθε ἄλλως, καθόσον καὶ οἱ σήμερον παραγνωρίζοντες τὰς ὑμετέρας προσπαθείας θέλουν βαθμηδὸν τὰς ἐκτιμήσει καλήτερον καὶ ἐπομένως κρίνει δικαιότερον τὸ ἔργον ὑμῶν, ἀρκεῖ τὸ ἔργον τοῦτο νὰ διευθύνηται πάντοτε μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης φειδοῦς καὶ φρονήσεως, ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀνώτερον συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν, ὑπὸ τῶν διευθυνόντων αὐτό. Ἐκεῖνο ὅπερ ἰδίως θεωρῶ ἀναγκαῖον συστῆσαι ὑμῖν καὶ στενῶς μάλιστα εἶνε νὰ ἐννοήσητε καλῶς καὶ ἐκτιμήσητε τὸν σκοπόν, τὸν ὁποῖον ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ἐπιδιώκετε. Ἀποφεύγετε, πρὸς Θεοῦ! τοὺς ξενισμοὺς καὶ τὰς ψυχαγωγίας ἐκείνας τὰς ἐγκλειούσας σπορὰν ὀλέθρου, καὶ τὸ σῶμα καταστρέφουσαν καὶ τὴν ψυχὴν δηλητηριάζουσαν, ἐπ' ἀγαθῷ δ' ἀσκούμενοι σωματικῶς καὶ πνευματικῶς ἔχετε ὡς τύπον καὶ ὑπογραμμὸν πάντοτε τῶν Ὁμηρικῶν χρόνων τὴν νεολαίαν. Ἐπὶ τοιούτῳ μόνον ὅρῳ δύνασθε νὰ καυχᾶσθε ὅτι ἐξεπληρώσατε τὸ ἀπέναντι τῆς κοινωνίας ὑμέτερον καθῆκον.

Εἴσθε, καὶ ὑμεῖς καὶ οἱ ἐν γένει ἀναλαμβάνοντες τοιαῦτα εὐγενῆ ἔργα, ἄλλοι Ἀργοναῦται τῶν νεωτέρων χρόνων, τὸ δὲ χρυσοῦν Δέρας, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κατάκτησιν πορεύεσθε, εἶνε ἄλλο τι πολυτιμότερον καὶ σπουδαιότερον ἐκείνου· εἶνε ἡ σωματικὴ καὶ νοερὰ ἀνάπτυξις καὶ μόρφωσις ἐν γένει καὶ ὑμῶν αὐτῶν καὶ τῶν περὶ ὑμᾶς. Κατὰ τὸν πλοῦν, ὃν ἔχετε νὰ διανύσητε, θέλετε ἀπαντήσει καὶ οὐρίους καὶ ἐναντίους ἀνέμους, καὶ γαλήνην καὶ τρικυμίαν, καὶ διέλθει καὶ εὐγενεῖς καὶ δυσμενεῖς περιόδους· ταῦτα πάντα μόλον τοῦτο θέλετε γενναίως τὰ διέλθει, ἐὰν ἐν ὁμονοίᾳ ἐνεργῆτε καὶ ἐν τοῖς ἐνεργείαις ὑμῶν δὲν λησμονῆτε ὅτι ἐργάζεσθε ὑπὲρ τοῦ πλησίον ὑμῶν. *Ὁ ἄνθρωπος ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου*, ἐὰν τοῦτο πάντοτε ἐνθυμῆσθε, ἐὰν αἱ δύο αὗται λέξεις ὦσιν ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ τὸ Παλλάδιον ὑμῶν, θέλετε καὶ τὸ ὑμέτερον τοῦτο ἔργον φέρει εἰς πέρας ἀγαθὸν καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ βίῳ ἐννοοῦντες τὸν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸν δικαιώσει τὰς ἐλπίδας καὶ προσδοκίας τῶν εἰλικρινῶς ἀγαπώντων ὑμᾶς.[1]

ΦΩΚΙΩΝ Α. ΒΟΥΤΣΙΝΑΣ

[1] Τέλος ἴδε σελ. 107

ΣΑΡΑΝΤΑ ΕΤΗ

[Μαλορωσσικὴ παράδοσις ὑπὸ Κοστομάροβ, μετ' ἐπιλόγου τοῦ Λέοντος Τολστόη].

Εἰς τὸ χωρίον Μανδρίκι ἔζη ὁ πλούσιος χωρικὸς Σπὰκ καὶ εἶχεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τὸν Τροφίμ.

Ὁ Τροφὶμ ἠγάπησε τὴν κόρην τοῦ κυρίου του Βάσσω, καὶ αὐτὴ ἀντηγάπησεν αὐτόν.

Ἀπεφάσισαν νὰ συζευχθῶσιν, ἀλλ' ὁ πλούσιος Σπὰκ μὲ ἀποστροφὴν ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν τοῦ πτωχοῦ Τροφίμ.

Ἀπὸ τὴν λύπην του ὁ Τροφὶμ δὲν εἴξευρε τί νὰ κάμῃ· ἡ ζωὴ ἤρχισε νὰ τῷ εἶναι οὐχὶ εὐχάριστος καὶ ὁ κόσμος τῷ ἐφαίνετο μαραμμένος· αὐτὸς δὲ ὀλίγον ἔλειψε νὰ πνιγῇ εἰς τὸν ποταμόν, ἐὰν δὲν τὸν ἠμπόδιζεν ὁ γνωστός εἰς ὅλον τὸ χωρίον Πριδίβαλκα, ἄνθρωπος κοσμογυρισμένος, κακός, δηκτικὸς καὶ εὔστοχος τὸν λόγον.

— Ποῦ χώνεσαι, μωρὲ παλαβέ; εἶπεν ὁ Πριδίβαλκα.

Ὁ Τροφὶμ συνῆλθε καὶ χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε ἐξῆλθεν ἀμέσως ἀπὸ τὸν ποταμόν.

— Τυχαίνει, εἶπεν ὁ Πριδίβαλκα, σὲ κακὴ χρονιὰ νὰ παρουσιασθῇ φίλος, εὐεργέτης, ποῦ δείχνει τὸ καλὸ καὶ φέρει εὐτυχία. Καὶ εἰς ἐσένα τὸ ἴδιο ἔγεινε. Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἰδικός σου φίλος, ὁ εὐεργέτης! Ἄκουσε.

Καὶ ὁ Πριδίβαλκα ἤρχισε νὰ ὁμιλῇ μὲ σιγανὴν φωνήν.

— Εἰς τὸ χωριό μας ἦρθεν ἕνας πραματευτής. Αὐτὸς ἔχει ὅ,τι ὕφασμα θέλεις γιὰ φορεσιὰ κι' ἀκόμα γιὰ ν' ἀγοράσῃς ἄλογο καὶ ἁμάξι. Αὐτὸς θὰ μείνῃ στὸ χωριό μας ὡς τὸ βράδυ, καὶ τὴν νύκτα θὰ φύγῃ μὲ τὸν δοῦλό του, καὶ θὰ πάρῃ τὸν δρόμο γιὰ τὴ Λούπκα. Μπροστὰ ἀπὸ τὴ Λούπκα εἶναι ἕνα δάσος, καὶ μέσα ς' τὸ δάσος εἶναι ἕνας πολὺ βαθὺς κρημνός, καταφυτεμένος μὲ δενδράκια. Ὁ δρόμος περνᾷ ἴσα ἀπὸ τὴν

[1] Ἀναγνώσθη ἐν τῇ αἰθούσῃ Ἑλληνικοῦ Συλλόγου τῆς ἀλλοδαπῆς σκοπὸν ἔχοντος τὴν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν ἀγωγήν. Σ. τ. Δ.

ἄκρα τοῦ κρημνοῦ. Νὰ πᾷς ἐκεῖ ς' τὸν κρημνό, καὶ νὰ κρυφτῇς πίσω ἀπὸ τὰ δένδρα. Καὶ ἅμα ζυγώσῃ τὸ ἁμάξι ς' τὸν κρημνό, σὺ πετάξου ἔξω, καὶ χτύπα μὲ τὸ ῥόπαλο κατακέφαλα τὸν ἔμπορο, ὕστερα τὸν δοῦλο, ἀλλὰ γλήγωρα, ὥστε ἅμα χτυπήσῃς τὸν ἕνα ὁ ἄλλος νὰ μὴ προφτάσῃ νὰ γυρίσῃ. Τότε θὰ πάρῃς ἀπὸ τὸ ἁμάξι ὅ,τι θέλεις, καὶ ὑστερα τὸ ἁμάξι μὲ τοὺς σκοτωμένους ἀνθρώπους, καὶ μὲ τ' ἄλογα, τὸ ἀναποδογυρίζεις στὸν κρημνό. Ὅταν θὰ ἔρθῃ ὁ δικαστής, θὰ ἰδῇ ὅτι τὰ ἄλογα δὲν εἶναι παρμένα καὶ ἡ πραματειὰ εἶναι μὲ τοὺς σκοτωμένους. Οἱκριταὶ δὲν γνωρίζουν πόση πραματειὰ εἶχαν αὐτοί, καὶ πόσην ἐπῆρες σύ, καὶ θὰ κρίνουν, ὅτι οἱ ἔμποροι τὴ νύχτα ἔφτασαν εἰς τὸν κρημνό, ἀναποδογυρίστηκαν κ' ἐσκοτώθησαν».

Πολὺν καιρὸν ἐδίσταζεν ὁ Τροφίμ, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφασίσῃ τὸ ἔγκλημα, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀφῆκε κατὰ μέρος τὴν συνείδησίν του, διέπραξε τὸ κακούργημα καὶ διήρπασε τὰ χρήματα. Ὁ Πριδίβαλκα ἔσπευσε τότε νὰ ἐνδύσῃ τὸν Τροφίμ ὡς γαμβρὸν καὶ τὸν ἔστειλε πρὸς τὸν Σπάκ, νὰ τοῦ ζητήσῃ τὴν κόρην του εἰς γάμον.

Ὁ γάμος ἔγεινεν. Ὁ Τροφὶμ ἔζη μὲ τὴν Βάσσω εὐτυχῶς καὶ πλουσίως. Μόνον ἡ συνείδησις ἐνίοτε ἐστενοχώρει τὸν Τροφίμ, διότι ἕνας ἀσκητὴς τῷ εἶχε προείπει, ὅτι μετὰ 40 ἔτη θὰ τιμωρηθῇ.

Τὰ ἔτη παρήρχοντο καὶ ὁ πλοῦτος τοῦ Τροφὶμ ηὔξανεν. Ὁ Τροφὶμ ἔγεινεν ἔμπορος, μετῴκησε κατ' ἀρχὰς εἰς μεγάλην πόλιν, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Πετρούπολιν. Ἡ οἰκία του ἦτο γεμάτη ἀπὸ ἀγαθά, καὶ τὰ συμπόσια ποτὲ δὲν ἔπαυαν. Ἀλλ' ἡ σκέψις, ὅτι πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς τιμωρίας διὰ τὸ κακούργημα, τὸ ὁποῖον ἔκαμε, δὲν ἄφινε τὸν Τροφὶμ ἐντελῶς ἥσυχον.

Ἡ Βάσσω ἀπέθανεν. Ὁ Τροφίμ, ὅστις τώρα ἦτο κύριος χρυσωρυχείων, ἐνυμφεύθη καὶ πάλιν καὶ ἐξηκολούθει νὰ ἔχῃ ἐξωτερικήν τινα εὐτυχίαν.

Τοῦ ἔλειπεν ἡ ψυχικὴ ἡσυχία. Καὶ πολλάκις ὁ πάσχων πλούσιος κατέφευγεν εἰς διαφόρους ἀνθρώπους πρὸς παρηγορίαν, συνωμίλει μὲ τὸν υἱόν του, ἐξωμολογεῖτο εἰς τὸν ἀρχιερέα καὶ εἰς τὸν ἀσκητήν, καὶ ὑπεβάλλετο εἰς μετάνοιαν, ὅπως θεραπεύσῃ τὴν αἰωνίως χαίνουσαν πληγὴν τῆς ψυχῆς του. Ἀλλ' ὅλα ἦσαν ἀνωφελῆ. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπρότειναν εἰς αὐτόν, κατέστρεφεν ὅλας αὐτοῦ τὰς συνηθείας, ἀπῄτει ἀπότομον μεταβολὴν τῆς ζωῆς του, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἠδύνατο τοῦτο . . . Καὶ ὁ Τροφὶμ ἐνεθυμήθη καὶ πάλιν τοὺς λόγους τοῦ Πριδίβαλκα.

—Ὅλα εἶναι ἀνοησία, ὅλα αὐτὰ τὰ λὲν οἱ ξεκουτιασμένες παλῃόγρηες εἶπεν ὁ Πριδίβαλκα. Κανένας δὲν εἶδε τὸν Θεό. Κανένας δὲν ὡμίλησε μὲ τὸν Θεό. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν εἶδε καὶ δὲν ὡμίλησε, γιατὶ αὐτὸς δὲν εἶναι, ἀλλὰ καὶ οὔτε ἦταν ποτέ. Ὅλοι ξέρουν, πῶς δὲν εἶναι οὔτε Θεὸς οὔτε διάβολος».

— Ἀμ ἀφ' οὗ εἶναι ἔτσι, τότε ποιὸς ἔκαμε τὸν κόσμο ; ἠρώτησεν ὁ Τροφίμ.

— Τὸν κόσμο : Καὶ γιατὶ νὰ τὸν κάμῃ ; αὐτὸς πάντα ἦταν, ἀπεκρίθη ὁ Πριδίβαλκα. Ἔ, Τροφίμ, Τροφίμ ! Σὺ νομίζεις, πῶς ὅλοι, ὅσοι μᾶς λένε γιὰ Θεό, θαρρεῖς, αὐτοὶ καὶ στ' ἀλήθεια πιστεύουν πῶς εἶναι Θεός ; Ὄχι, ἀδερφέ».

— Τότε, ἀφ' οὗ εἶναι ἔτσι, οὔτε θὰ μᾶς κρίνῃ ὁ Θεὸς γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας; ἠρώτησεν ὁ Τροφίμ.

— Μὰ βέβαια ὄχι· εἶπεν ὁ Πριδίβαλκα. Ποιὸς θὰ κρίνῃ ; Ναί, καὶ πῶς θὰ κρίνῃ, ἀφ' οὗ σὺ δὲν θὰ ἦσαι εἰς τὸν κόσμο !

Δὲν ἐγνώριζε τί νὰ εἴπῃ ὁ Τροφίμ· ἀλλ' ἡ καρδία του ἠσθάνετο, ὅτι κάπως ἀλλέως ἔχει τὸ πρᾶγμα.

Μὲ τοιαύτας κρυφίους βασάνους ἔζησεν ὁ Τροφὶμ τὰ 40 ἔτη. Ἐπὶ τέλους ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς δίκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

(Γραφὲν ὑπὸ τοῦ Λέοντος Τολστόη)

Κατὰ ταύτην δὲ τὴν πρώτην νύκτα, ἀπὸ τῆς 12ης πρὸς τὴν 13ην Αὐγούστου, ὅτε ὁ Τροφίμ, ἀφ' οὗ συνωμίλησε μὲ τὸν υἱόν του κατεκλίθη μόνος εἰς τὸν κοιτῶνά του, ἤρχισεν ἡ τιμωρία αὐτοῦ.

«Δὲν ὑπάρχει Θεός, δὲν εἶναι ψυχή, δὲν ὑπάρχει τιμωρία ! Τί ὡραῖα ! Τί ἥσυχα ! Καὶ πόσον πολύ, καὶ ἄδικα, ἐγὼ ἐβασανίσθηκα. Ὅλοι πολεμοῦμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, ὅλοι ἀφανίζομεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, γιὰ νὰ ζήσωμε, καθὼς εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος. Πόλεμος διὰ τὴν ὕπαρξιν· νὰ ὁ νόμος· καὶ ἄλλος δὲν εἶναι. Καὶ ὁ Θεὸς ἔδωκε νὰ εἶμαι νικητής. Ὁ Θεὸς ἔδωκε ; πάντα μένει αὐτὴ ἡ στραβὴ συνήθεια. Δὲν ἔδωκε κανένας Θεός, ἀλλὰ ἐγὼ τὸ κατάφερα νὰ εἶμαι νικητής, καὶ πάει καλά. Καὶ καθένας ἂς πολεμᾷ, καὶ ὅποιος νικήσῃ ἂς ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν νίκη του. Ἐγὼ ἐνίκησα καὶ ὠφελοῦμαι. Ἐγὼ μποροῦσα νὰ ἔχω καλὴ ζωή, μόνο ἡ ἐνθύμηση . . . μοῦ τὴν ἐφαρμάκωσε. Ἐγὼ καταλαβαίνω πῶς αὐτοὶ μὲ ζηλεύουν (ἐνεθυμήθη τοὺς λόγους τοῦ ἀσκητοῦ). Μὲ ζηλεύουν· καθένας θέλει· καὶ σὰν θέλεις, πολέμησε· μόνος σου πολέμησε, καὶ μὴ προσμένῃς νὰ σοῦ δώσουν οἱ ἄλλοι . . . Νὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος». Καὶ ἐνεθυμήθη πῶς ὁ υἱός του Ἀλέξανδρος πρό τινων ἡμερῶν ἔλεγεν εἰς αὐτόν, ὅτι αἱ 20 χιλιάδες, τὰς ὁποίας τῷ δίδει κατ' ἔτος, εἶναι ὀλίγαι. «Αὐτὸς μὲ παρεκάλεσε νὰ τοῦ δίνω ἀκόμα 10 χιλιάδες, καὶ ὅταν ἐγὼ τοῦ ἀρνήθηκα, δυσαρεστήθηκε, ἐν ᾧ αὐτὸς ξέρει πῶς θὰ τὰ ἔχῃ ὅλα, ἅμα ἐγὼ πεθάνω», καί, ἔξαφνα, ἦλθε φανερὰ εἰς τὸν νοῦν τοῦ Τροφίμ, ὅτι ὁ υἱός

του ἐξάπαντος πρέπει νὰ ἐπιθυμῇ τὸν θάνατόν του. «Πολέμησε, γιὰ νὰ ζήσῃς νικητής. Ἐγὼ ἐπολέμησα, ἐσκότωσα τὸν ἔμπορο καὶ τὸν δοῦλο, ὁ θάνατός των μοῦ ἦτον ἀναγκαῖος, καὶ ἐγὼ ἐπῆρα τὴν ζωήν των. Ἀλλὰ εἰς αὐτὸν τὸν γιό μου τίνος θάνατος εἶναι ἀναγκαῖος;». Ὁ Τροφὶμ διεκόπη καὶ ἀνεσηκώθη ἐπὶ τῆς κλίνης. «Τίνος θάνατος ; ὁ ἰδικός μου ! Ναί, ἐγὼ τοῦ φράζω τὸν δρόμο του. Ὅσα καὶ ἂν τοῦ δώσω, εἰς αὐτὸν καλήτερα εἶναι νὰ πεθάνω ἐγώ, καὶ νὰ γείνῃ αὐτὸς κύριος». Καὶ ὁ Τροφὶμ ἤρχισε νὰ ἐνθυμῆται τὰ βλέμματα καὶ τοὺς λόγους τοῦ υἱοῦ του, καὶ εἰς ὅλα ἔβλεπεν, ὅτι ὁ υἱός του ἐπιθυμεῖ τὸν θάνατόν αὐτοῦ. «Καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μὴ τὸ θέλῃ. Καὶ ἂν αὐτὸς τὸ θέλῃ, καὶ αὐτὸς εἶναι γραμματισμένος ἄνθρωπος, χωρὶς καμμιὰ δεισιδαιμονία, καὶ ἔτσι αὐτὸς θέλει νὰ μὲ σκοτώσῃ. Ἂς ποῦμε, αὐτὸς δὲν θὰ θελήσῃ νὰ ἀφανίσῃ τὸν ἑαυτόν του. Ἀλλὰ μήπως δὲν εἶναι φαρμάκι ; » Καί, ἔξαφνα ἐνεθυμήθη τὴν ὁμιλίαν τοῦ υἱοῦ του περὶ τῶν ἀρχαίων δηλητηρίων, τὰ ὁποῖα φονεύουν, χωρὶς νὰ ἀφίνουν ἴχνη. «Ναί, ἂν αὐτὸς ἔχῃ τέτοιο φαρμάκι, τότε πῶς νὰ μὴ μοῦ τὸ δώσῃ ; Αὐτὸς πρέπει νὰ τὸ δώσῃ. Αὐτὸς εἶπε πλειά, πῶς ἐγὼ παραμελῶ τὴ δουλειά· αὐτὸς ἔλεγε, πῶς μπορεῖ νὰ γείνῃ καλήτερη. Ναί, ἕνα ποτῆρι τσάι, κ' ἐτελείωσε. Μπορεῖ νὰ ξαγοράσῃ ἀνθρώπους, τὸν μάγερα. Αὐτοὶ ὅλοι πουλιοῦνται». Τότε ἤρχισε νὰ ἐνθυμῆται τὸν θαλαμηπόλον του, τὸν καλλωπιστήν. «Αὐτουνοῦ δός του 1000 ῥούβλια, κ' ἐτελείωσε. Ὁ μάγειρος τὸ ἴδιο». Ὁ Τροφὶμ ἐταράχθη σκεπτόμενος ταῦτα, καὶ διὰ νὰ ἡσυχάσῃ, ἤθελε νὰ πίῃ ποτήριον ζαχαρωμένου νεροῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐπάνω εἰς τὴν τράπεζαν, πλησίον εἰς τὴν κλίνην του. Ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας τὸ ποτήριον, ἀλλ' εἰς τὸν πυθμένα ἦτο λευκόν. «Ποιὸς ξέρει, τί εἶν' αὐτό ; ὄχι, δὲν θὰ μὲ γελάσῃς», εἶπε καὶ ἔχυσε τὸ νερόν· μετέβη εἰς τὸν νιπτῆρά του καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔπιεν. «Ναί, πόλεμος ὅλων ἐναντίον ὅλων ! Πρέπει νὰ ὑπερασπισθῶ καὶ νὰ μὴ χάσκω· θὰ εἶμαι προσεκτικώτερος. Θὰ τρώγω καὶ θὰ πίνω ὅ,τι θὰ τρώγῃ καὶ ἡ γυναῖκά μου. Ναί, καὶ αὐτὴ τὸ ἴδιο. Αὐτὴ ξέρει πῶς τῆς λαχαίνει τὸ ἕβδομον μέρος. Καὶ τὸ φτωχὸ συγγενολόγι της πρὸ πολλοῦ τῆς ζητοῦν. Ναί, πόλεμος, λοιπὸν πόλεμος. Πρέπει νὰ τὸ κάμω ἔτσι, ποῦ νὰ μὴ τοὺς συμφέρῃ ὁ θάνατός μου. Πρέπει νὰ κάμω τέτοια διαθήκη, ποῦ νὰ μὴ τοὺς ἀφίνω τίποτα, ποῦ ὁ θάνατός μου νὰ μὴ τοὺς συμφέρῃ. Ναί, αὔριο θὰ τὸ κάμω, καὶ θὰ τοὺς τὸ πῶ». Ἤθελε νὰ ἀποκοιμηθῇ, ἀλλ' αἱ σκέψεις δὲν τὸν ἄφιναν νὰ κοιμηθῇ. Ἤρχισε νὰ συνθέτῃ τὴν διαθήκην. Ἐνεδύθη τὸ νυκτερινόν του φόρεμα καὶ τὰς ἐμβάδας, ἐπλησίασεν εἰς τὴν τράπεζαν καὶ ἤρχισε νὰ κάμνῃ σχέδιον τῆς διαθήκης, διὰ τῆς ὁποίας ὅλην τὴν περιουσίαν του ἀφιέρωνεν εἰς φιλανθρωπικὰ καταστήματα. Ἀφ' οὗ ἐτελείωσε ταύτην, ἤθελε νὰ πλαγιάσῃ· ἀλλὰ τότε ἐνεθυμήθη τὸν ὑπηρέτην, τὸν θυρωρόν. Ὁ ἴδιος μετεφέρθη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὑπηρέτου καὶ ἔλεγεν εἰς τὸν ἑαυτόν του : «Τί λές, ἐὰν ἐγὼ ἤμουν ὁ φτωχὸς ὑπηρέτης μὲ μισθὸν 15 ῥούβλ. τὸν μῆνα, καὶ κατὰ πέντε δωμάτια μακρυὰ ἀπὸ μένα κοιμοῦνται πλούσιοι μὲ χρήματα, καὶ ἐγὼ ἤξερα καλά, καθὼς τώρα ξέρω, πῶς δὲν εἶναι Θεός, καὶ δὲν εἶναι κριτής, τί θὰ ἔκαμνα ; Ἐγὼ θὰ ἔκαμνα ἐκεῖνο, ποῦ ἔκαμα εἰς τὸν ἔμπορο». Καὶ τὸν Τροφὶμ τὸν κατέλαβε φόβος. Τότε ἐσηκώθη πάλιν καὶ ἤρχισε νὰ κλείῃ τὴν θύραν του, ἀλλ' ὁ σύρτης δὲν ἔπιανε καλά, καὶ αὐτὸς ἔθεσεν ὄπισθεν τῆς θύρας ὡς μοχλὸν ἓν κάθισμα, τὸ ἔδεσε διὰ προσοψίου εἰς τὸ χερούλιον τῆς θύρας, καὶ ἐπάνω εἰς τὸ κάθισμα ἔθεσεν ἄλλο κάθισμα διὰ νὰ προξενήσῃ θόρυβον, ἂν ἔξαφνα ἀνοίξῃ τις τὴν θύραν. Μόνον τότε αὐτὸς ἔσβυσε τὸ κηρίον καὶ κατεκλίθη νὰ κοιμηθῇ. Ἀπεκοιμήθη κατὰ τὸ πρωί, καὶ τόσον ἐβράδυνε νὰ ἐξυπνήσῃ, ὥστε ἡ σύζυγός του ἀνησύχησε καὶ ἠθέλησε νὰ ἀνοίξῃ τὴν θύραν. Τὰ καθίσματα ἔπεσαν, ἐκρότησαν. Ὁ Τροφὶμ ἀνεπήδησεν ἔντρομος, πελιδνός. «Ποιός ; τί ; Βοήθεια!» ἐφώναξε. Πολὺν χρόνον δὲν ἠδύνατο νὰ συνέλθῃ. Ὅταν ἐξύπνησε, τῷ ἐφάνη ὅτι ἦλθαν διὰ νὰ τὸν φονεύσουν. Ἀφοῦ ἡσύχασεν, εἶπεν ὅτι ἀπὸ προφύλαξιν ἐστύλωσε τὴν θύραν. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν προσεπάθει νὰ κρύπτῃ, ἀπὸ ταύτην τὴν ἡμέραν οἱ οἰκεῖοι καὶ οἱ ὑπηρέται ἤρχισαν νὰ βλέπουν μεγάλην μεταβολὴν εἰς αὐτόν.

Πρότερον ἦτο εὔθυμος, ἦτο καὶ θυμωμένος, ἦτο καὶ καλός, ἦτο καὶ στενοχωρημένος, ὅταν ἐσκέπτετο τὸ κακούργημά του. Ἄλλοτε ἄλλους ἀνθρώπους δὲν ἠγάπα, ἄλλους ἠγάπα, πρὸ πάντων τὰ τέκνα, τοὺς ἐγγόνους. Τώρα δὲ πάντοτε ἦτο ὁ ἴδιος, πάντοτε ἦτο σιωπηλός, προφυλακτικός, ὅλους ἔβλεπε μὲ ὑποψίαν, ἀκόμη καὶ τὰ τέκνα, καὶ ἐν γένει πρὸς ὅλας ἐφέρετο ψυχρῶς.

Ἀπὸ τώρα κυρία ἐνασχόλησις δι' αὐτὸν ἦτο ἡ διαθήκη. Ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν ἠδύνατο νὰ τὴν κάμῃ τοιαύτην, ὁποίαν τὴν ἐπεθύμει. Ὅλοι, ὅσους προσεκάλεσε διὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν ἱκανοποιήσωσιν. Ἔγραφεν, ἀντέγραφε καὶ μετέβαλλε τὴν διαθήκην του. Καὶ εἰς τὴν τροφὴν ἤρχισεν ὁ Τροφὶμ νὰ εἶναι πολὺ ἀπαιτητικός. Ἐνίοτε τὰ πλέον νόστιμα καὶ ἀγαπημένα του φαγητὰ ἄφινε, χωρὶς νὰ τὰ δοκιμάσῃ, συχνὰ ἠρνεῖτο νὰ γευματίσῃ καὶ ἔπειτα ἤρχετο εἰς τὸ μέσον τῆς τραπέζης, ἔπαιρνε τὴν μισοφαγωμένην μερίδα τοῦ υἱοῦ, τῆς θυγατρὸς ἢ τῆς γυναικὸς καὶ τότε μόνον ἔτρωγε. Τὸ κρασὶ ἠγόραζε μόνος του καὶ τὸ ἐφύλαττε κλεισμένον εἰς τὸ ἐρμάριον τοῦ δωματίου του. Διὰ τὰς ἐργασίας ἤρχισε νὰ φροντίζῃ ὀλιγώτερον, καὶ ὅταν

εἰργάζετο, πάντοτε ἔκρυπτεν ἀπὸ τοὺς οἰκείους τὰ κέρδη καὶ τὰ εἰσοδήματα του. Ἡ περιουσία, τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα τῷ ἐπροξένουν ἄλλοτε τόσην χαράν, τώρα τὸν ἐβασάνιζον μόνον. Προσεπάθει νὰ τὰ προφυλάξῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ᾐσθάνετο, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὰ προφυλάξῃ ἀπὸ ἀνθρώπους χωρὶς Θεόν, ὅπως ἦτο ὁ ἴδιος.

Ὁ Τροφὶμ ᾐσθάνετο, ὅτι, ἐὰν μάθουν ὅλοι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον αὐτὸς γνωρίζει, καὶ τὸ ὁποῖον γνωρίζει ὁ υἱός του, ὅτι θεὸς καὶ κριτήριον δὲν ὑπάρχει, τότε καμμία δύναμις δὲν θὰ προφυλάξῃ αὐτόν. Θὰ τὸν φονεύσουν, θὰ τὸν δηλητηριάσουν, θὰ τοῦ ἀφαιρέσουν τὴν περιουσίαν μὲ ἀπάτην ἢ μὲ βίαν. Μία ἦτο ἡ σωτηρία, νὰ μὴ δεικνύῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον αὐτὸς γνωρίζει, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεὸς καὶ δικαστήριον, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τοῦτο μὲ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις.

Καὶ διὰ τοῦτο ἡ τελευταία μεταβολή, ἡ ὁποία ἔγεινεν εἰς τὸν Τροφὶμ μετὰ τὴν 12ην Αὐγούστου, ἦτο ὅτι ἤρχισε νὰ εἶναι πολὺ θεοσεβής, καὶ τοιοῦτος ὁποῖος ποτὲ δὲν ἦτο εἰς ὅλην του τὴν ζωήν. Δὲν ἄφινε καμμίαν νηστείαν, οὔτε Τετάρτην οὔτε Παρασκευήν, ἐσύχναζεν εἰς πᾶσαν ἱεροτελεστίαν, καὶ εἰς πᾶσαν περίστασιν ἐφρόντιζε νὰ πείσῃ τοὺς οἰκείους καὶ γνωστούς του, καὶ τοὺς ὑπηρέτας του, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς καὶ νόμος αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν φυλάττουν αὐτόν, θὰ καταστραφοῦν καὶ σκληρῶς θὰ τιμωρηθοῦν εἰς τὴν ἄλλην ζωήν. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸν υἱόν του ὡμίλει περὶ τούτου, προσποιούμενος ὅτι ἐλησμόνησε ὅλα, ὅσα ὡμίλει ἄλλοτε πρὸς αὐτόν, ἢ ὅτι μετενόησε διὰ ταῦτα.

Ἀπὸ τῆς 12ης Αὐγούστου, ὅτε αὐτὸς ἐβεβαιώθη, ὅτι δὲν ἔχει νὰ φοβῆται τίποτε ἀπὸ κανένα, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, καὶ ὅτι τώρα κανεὶς δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ ζῇ μὲ πᾶσαν αὐτοῦ εὐχαρίστησις, ἐξ ὅλων τῶν εὐχαριστήσεών του ἐγεννήθησαν βάσανοι. Ὁ φόβος τοῦ φόνου, τῆς δηλητηριάσεως, τῆς ἀπάτης, τῶν φοβερωτάτων ἐγκλημάτων ἐκ μέρους τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ δὲν τὸν ἄφινε. Ὑπωπτεύετο εἰς πάντα ἄνθρωπον τὰς φοβερωτάτας προθέσεις, καὶ ἐφοβεῖτο καὶ ἀπεστρέφετο καὶ τὴν σύζυγόν του, καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὴν θυγατέρα του, καὶ ὅλους ἐν γένει τοὺς οἰκείους. Ἀκόμη καὶ οἱ μικροί του ἔγγονοι, τοὺς ὁποίους ἄλλοτε ἠγάπα, τώρα ἐφαίνοντο εἰς αὐτὸν ὡς ἄγρια θηρία· ἐνόμιζεν, ὅτι οἱ αὐτοὶ ἐπίσης τὸν ἀπεστρέφοντο, καθὼς αὐτὸς ἐμίσει τοὺς ἀνθρώπους.

Διὰ νὰ σωθῇ ἐκ τοῦ φόβου του ὁ Τροφὶμ ἔπραττε δύο τινά· πρῶτον ἀπέκρυπτε τὸ πᾶν ἀπὸ ὅλους, ὅλους ἠπάτα, ἐλάμβανε προφυλακτικὰ μέτρα ἐναντίων ὅλων, ἐν ᾧ τίποτε κανεὶς δὲν ἐσκέπτετό ποτε ἐναντίον αὐτοῦ. Ἄλλη ἐνασχόλησίς του ἦτο νὰ ἀπατᾷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ τοὺς πείσῃ, ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὑπάρχει εὐεργέτης, ὑπάρχει Θεία δίκη. Αὐτὸς ἐθεώρει ὡς σωτηρίαν του τὸ νὰ πείθῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ πιστεύωσιν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον αὐτὸς δὲν ἐπίστευεν. Ἡ περιουσία του, ἥτις ὁλονὲν ηὔξανεν, δὲν τὸν εὐχαρίστει πλέον, ἀλλὰ τὸν ἐφόβιζε. Οἱ οἰκεῖοί του ἦσαν ἐχθροί. Τὰς ἁπλᾶς εὐχαριστήσεις τοῦ φαγητοῦ, ποτοῦ καὶ ὕπνου αὐτὸς δὲν εἶχεν. Ὅλα ὑπωπτεύετο καὶ παντοῦ εὕρισκε κακὰς προθέσεις ἐναντίον του.

Τοιουτοτρόπως ὁ δυστυχὴς Τροφὶμ ἔζησεν ἀκόμη 10 ἔτη. Πολλοὶ ἔβλεπον τὰς ἰδιοτροπίας του, ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἶδε τὰ παθήματά του. Τὰ δὲ παθήματά του ἦσαν μεγάλα, καὶ ἦσαν μεγάλα ἰδίως διὰ τοῦτο, διότι αὐτὸς οὔτε εἰς τὸν θάνατον δὲν ἤλπιζε νὰ εὕρῃ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ αὐτά. Ἐβασανίζετο, ὑπέφερε μόνος, δὲν ἐγνώριζε διατί, καὶ ὅμως ἐφοβεῖτο τὸν θάνατον, διότι ἐγνώριζεν, ὅτι μετὰ θάνατον τίποτε δὲν θὰ ὑπάρχῃ, ἡ ζωή του θὰ παύσῃ διὰ παντός, καὶ νὰ διορθώσῃ αὐτὴν τὴν ζωὴν δὲν ἠδύνατο οὔτε ἐν ὅσῳ ἔζη οὔτε μετὰ θάνατον.

Τοιουτοτρόπως ἐταλαιπωρήθη ὁ Τροφὶμ Συμεώνοβιτς 13 ἔτη, καὶ μίαν φοράν, ἀφ' οὗ ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν λειτουργίαν καὶ ἐπρογευματίσεν εἰς δωμάτιόν του, καὶ ἔπιεν ὀλίγον κρασί, τὸ ὁποῖον ἐφύλαττε κλεισμένον εἰς τὸ ἐρμάριόν του, κατεκλίθη καὶ δὲν ἐξύπνησε πλέον.

Θάνατος αἰφνίδιος καὶ βεβαίως ἐλαφρός. Τὸ πλούσιον φέρετρον τοῦ Τροφὶμ ἔφερον εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς λαύρας τῆς Ἀλεξάνδρας Νεύσκη. Τὸν νεκρὸν συνώδευε πλῆθος παρασίτων, οἵτινες δὲν ἔλειπον ποτὲ ἀπὸ τὰ πλούσια γεύματα καὶ δεῖπνα τοῦ πλουσίου χρυσοθήρα. Ἕνας δὲ ἱεροκῆρυξ, ὅστις ἐφημίζετο τότε εἰς τὴν Πετρούπολιν διὰ τὴν εὐγλωττίαν, ἀπήγγειλεν ἐπικήδειον λόγον καὶ ἐξόμνησε μεγάλως τὴν εὐεργεσίαν, τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν εὐτυχῆ ζωὴν τοῦ ἀποθανόντος. Κανείς, ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ δὲν ἐγνώριζεν οὔτε περὶ τοῦ ἐγκλήματος τοῦ Τροφὶμ οὔτε περὶ τῆς τιμωρίας, τὴν ὁποίαν ὑπέφερεν ἀφ' ὅτου ἔχασε τὸν Θεὸν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του.

Ἐν Ὀδησσῷ τῇ 20 Μαρτίου 1902

Ι. Πρωιος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΛΟΣΓΟΥΡΟΣ

Ὁ Γεώργιος Καλοσγοῦρος ἀπέθανε πρό τινος χρόνου ἀπὸ θάνατον ἐξαφνικὸν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου ἡ ἰδιαιτέρα του πατρίς, ἡ Κέρκυρα, τοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐκπαιδεύσεως ὀλίγων νέων τέκνων της.

Ὁ θάνατος τοῦ Καλοσγούρου σκληρότατα πλήττει τὴν ἀραιὰν καὶ τὴν ἀναρχικὴν—καὶ θλιβερῶς ἐνίοτε ἀναρχικὴν—πολιτείαν τῶν γραμμάτων μας. Ἀθορύβως καὶ γαληνίως, πειθαρχικῶς καὶ εὐσυνειδήτως, βαθυφρόνως καὶ ἐξόχως εἰργάζετο. Ὡς λειτουργίαν σεμνὴν ἐθεώρει τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν. Ἦτο ἱερεὺς τῶν ὡραίων γραμμάτων.

Σχολὴ — ἂς τὴν εἴπωμεν τοιουτοτρόπως— ὑπάρχει εἰς τὴν Κέρκυραν γνησίων καὶ πάσης τιμῆς ἀξίων λογοτεχνῶν, οἵτινες μοχθοῦσι πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ πλουτισμὸν τῆς νέας ἡμῶν φιλολογίας κατὰ τρόπον κάπως ἀσυνήθιστον — ἂς τὸ ὁμολογήσωμεν — εἰς ἡμᾶς ἐδῶ τοὺς ἐν Ἀθήναις. Οἱ λογοτέχναι οὗτοι μακρὰν τοῦ νὰ καταφρονῶσι τὴν πρωτότυπον δημιουργικὴν ἐργασίαν, ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι τῆς διανοητικῆς πρωτοτυπίας ἔχουσιν εὐρυτέραν κάπως, καὶ μᾶλλον ἐξωνυχισμένην, ἂν καὶ ὀλιγώτερον στίλβουσαν ἐξωτερικῶς καὶ ὀλιγώτερον ἐπιβλητικὴν εἰς τοὺς πολλούς, ἰδέαν. Περισσότερον ἀπὸ τὴν καθαρῶς δημιουργικὴν ἀνεπτυγμένην ἔχοντες τὴν φαντασίαν, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ καλέσωμεν κριτικὴν φαντασίαν, πλάττουσι τὴν τέχνην καὶ πλουτίζουσι τὴν ποίησιν διὰ μεταφράσεων μᾶλλον καὶ μεταγγίσεων εἰς τὰ καθ' ἡμᾶς ξένων περιβλέπτων ἔργων. Ἀλλ' ἡ δεξιότης, ἡ γνῶσις καὶ τὸ αἴσθημα, καὶ ἡ ἕξαρσις, μεθ' ὧν ἐκπληροῦσι τὸν προορισμόν των, μάλιστα εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἔχομεν μεγίστην ἀνάγκην πνευματικῆς ἐπικοινωνίας, πρεπόντως ὀργανωμένης, προσδίδει εἰς τὸ ἔργον τῶν Κερκυραίων ἱεροφαντῶν πτερωτὴν χάριν καὶ σημασίαν ἐπίζηλον.

Τῆς πατριᾶς ταύτης θεῖος πατριάρχης, ὁμοῦ τῆς κριτικῆς καὶ καὶ τῆς πλαστικῆς φαντασίας ὑπογραμμός, ποιητὴς ἔξοχος εἰς πρωτοτυπίαν ἀλλὰ καὶ εἰς διαρκῆ διατελῶν ἀείποτε κίνησιν καὶ συγκίνησιν ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν τὴν ἐκ τῶν ξένων ἀριστουργημάτων, καὶ εἰς στενωτάτην μετ' ἐκείνων διατελῶν ἐπιμιξίαν, ὁ Σολωμός. Τῆς σχολῆς ταύτης ἐπρωτοστάτησε διδάσκαλος ὁ Ἰάκωβος Πολυλᾶς, ὁ σοφὸς ὑπομνηματιστὴς τοῦ Σολωμοῦ καὶ ἐμπνευσμένος μεταφραστὴς τῶν μεγάλων ποιητῶν. Μέσα εἰς τὴν Πλειάδα ταύτην, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦσι, μεταξὺ ἄλλων γηραιοὶ λησμονηθέντες ἐργάται, ὡς ὁ Μάτεσις, προώρως ἀρπαγέντος συμπαθέστατοι λόγιοι ὡς ὁ Κογεβίνας, ὁ μεταφραστὴς τῆς ἀνεκδότου εἰσέτι «Ἰφιγενείας» τοῦ Γκαῖτε, ἐπιστήμονες ὡς ὁ Κεφαλληνός, περιπαθεῖς καὶ φλογεροὶ ποιηταὶ καὶ λογογράφοι, ὡς ὁ Μαβίλης καὶ ὁ Θεοτόκης, ὁ Γεώργιος Καλοσγοῦρος κατέχει κορυφαίαν θέσιν. Ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐξακολουθητὴς καὶ τελειωτὴς τοῦ ἔργου τοῦ Πολυλᾶ.

Κατὰ πρῶτον εἵλκυσε τὴν προσοχήν μας μὲ τὴν ὡραίαν αὐτοῦ διάλεξιν, «δημοτικὴν διδασκαλίαν», ὡς τὴν ὀνομάζει, «Περὶ ἐθνικῆς γλώσσης καὶ ἐθνικῆς ἱστορίας», ὀλιγοσέλιδον, ἀλλὰ θρεπτικώτατον τεῦχος δημοσιευθὲν τῷ 1889. Καὶ διὰ τὸν Καλοσγοῦρον τὸ γλωσσικὸν ζήτημα εἶνε ζήτημα *ἐθνικόν*, ἀλλ' ὄχι καθ' ὃν τρόπον θέλουσι νὰ νοήσωσι τὴν τοιαύτην αὐτοῦ σημασίαν οἱ σχολαστικοὶ καὶ οἱ ἀφιλοσόφητοι. Ὡς πάντες οἱ φωτεινῶς ἀντιλαμβανόμενοι τὸ ζήτημα, ἀπὸ τῶν τολμηρῶν ῥιζοσπαστικῶν, ὡς ὁ Ψυχάρης καὶ ὁ Πάλλης μέχρι τῶν διπλωματικωτέρων καὶ μᾶλλον *καιροσκοπικῶς* ἐργαζομένων, καὶ ὁ Καλοσγοῦρος ὄχι τὸν βαθμιαῖον ἀνόητον *ἐξαρχαϊσμόν*, ἀλλὰ τὴν βαθμιαίαν *ἁπλοποίησιν* τῆς γλώσσης ἐθεώρει χρέος ὑψίστου πατριωτισμοῦ καὶ βάσιν ἀπαραίτητον πρὸς τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀνάπλασιν.

Καὶ ὑπὲρ τῆς μεγάλης ταύτης ἰδέας δὲν ἐπαυσε νὰ ἀγωνίζηται διὰ συγγραφῶν ἐμμέτρων καὶ πεζῶν, εἰς ἄψογον ἐν πρώτοις καθαρεύουσαν, ἔπειτα δὲ εἰς ἔντεχνον, ὡς αὐτὸς τὴν ἀντελαμβάνετο, δημοτικὴν γλῶσσαν, καὶ θεωρητικῶς ἐκφέρων τὰ δόγματα αὐτοῦ καὶ ἐφαρμόζων ταῦτα.

Τοῦ Καλοσγούρου αἱ «Κριτικαὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ «Ἀμλέτου» τοῦ Πολυλᾶ», μελέτη δημοσιευθεῖσα τῷ 1891, τέσσαρα περίπου ἔτη μετὰ τὸ πολύκροτον «Ταξίδι» τοῦ Ψυχάρη, κατέλαβον εἰς τὴν φιλολογίαν μας θέσιν ὁμοίαν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν κατέχουσι τὰ Προλεγόμενα τοῦ Πολυλᾶ εἰς τὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ. Ἐξήγησαν, ἐγνώρισαν, καὶ διέπλασαν ἐντὸς τῶν συνειδήσεων ἡμῶν τὴν ὑπέροχον φυσιογνωμίαν τοῦ μεταφραστοῦ τοῦ «Ἀμλέτου» καὶ τῆς «Ὀδυσσείας», ὡς ἔπραξεν ὁ Πολυλᾶς διὰ τὸν ποιητήν. Καὶ πλὴν τούτου διὰ τοῦ τεύχους του ἐκείνου ὁ Καλοσγοῦρος ἤγγισε καὶ ἐβασάνισε προβλήματα γλωσσικὰ καὶ καλολογικά, ὡμίλησε περὶ Σολωμοῦ, περὶ τέχνης, περὶ ποιητικῆς καὶ μετρικῆς, κατὰ τρόπον, ὅστις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα λογικῆς ἀντιλήψεως καὶ εὐσυνειδήτου μελέτης τῶν πραγμάτων μέσα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀβασανίστου καὶ ἀνερματίστου κατὰ μέγα μέρος κριτικῆς παρ' ἡμῖν.

Ὁ Καλοσγοῦρος, ὁσάκις τῷ ἐδίδετο εὐκαιρία (σπανιώτατα δυστυχῶς), ἐγνώριζεν ἀξίως νὰ ὁμιλῇ περὶ τῶν ἀξίων λόγου ποιητῶν ἡμῶν, καὶ ἀόρῶς καὶ καλαισθήτως νὰ ἐξαίρῃ ψυχὴν ὁμοῦ καὶ ἔργον ἐκείνων· συνεπλήρωνε τὴν φιλοσοφικὴν παρατήρησιν διὰ τῆς χαρακτηριστικῆς ἀνεκδότου πληροφορίας.

Τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἐργασίας τοῦ Καλοσγούρου ἀποτελοῦσι μεταφράσεις ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ποιημάτων, κλασικῶν, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. Ἤρχισε μετὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου καὶ ἐτελείωσε μὲ τὸν «Προμηθέα» τοῦ Αἰσχύλου. Τὰς μεταφράσεις ταύτας, ἀποκτήματα τῆς νέας ἡμῶν ποιητικῆς λογοτεχνίας συνηνώθησαν διὰ νὰ τὰς συνυφάνουν, ὑπομονὴ φιλολόγου ἐρευνητοῦ τῶν κριτικῶν ἐκδόσεων καὶ σχολίων, ῥυ-

θμοποιὸς γνῶσις, γλωσσοπλαστικὴ εὐφυΐα, ἡ καλαισθησία καὶ ἡ μελέτη ἡ ἔμπνευσις. Τὰ προλεγόμενα εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ «Προμηθέως», ὡς καὶ τῶν «Μνημάτων» τοῦ Φωσκόλου, ἡ ἀνέκδοτος μετάφρασις τοῦ «Σαοὺλ» τοῦ Ἀλφιέρη, τῆς ὁποίας ἀποσπάσματα μόνον ἐγνώσθησαν μετὰ προλόγου ὁμοίως, ὁ στίχος, ἡ γλῶσσα, τὰ μεταφραστικὰ κείμενα καὶ αἱ ἑρμηνευτικαὶ σημειώσεις αἱ συνοδεύουσαι ἐκεῖνα, μαρτυροῦσιν εὐγλώττως περὶ τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ ἀνδρός. Κατέλιπεν ἔργον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει μὲν τὴν λάμψιν καὶ τὴν θερμότητα ἄλλων, ἀλλὰ διακρίνεται διὰ τὴν καθαρότητα τοῦ σχεδιάσματος, τὸν κριτικὸν νοῦν, τὴν εὐγένειαν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν βαθεῖαν συνείδησιν τὴν διαπνέουσαν αὐτό.

Ὁ Καλοσγοῦρος, ἀκολουθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ διδασκάλου του, ἔδωκεν εἰς τὸν στίχον μας πλαστικότητα καὶ δύναμιν ἀξιοπαρατήρητον. Ὁ δεκαπεντασύλλαβος ἀποκτᾷ νεῦρα καὶ ἔντασιν καὶ ἔκφρασιν ὄχι τὴν τυχοῦσαν εἰς τὰς χεῖρας του· ἀλλὰ κυρίως συνέτεινεν εἰς τὴν καλλιέργειαν καὶ τὴν τελείωσιν τοῦ δεκατρισυλλάβου στίχου, τοῦ τεχνικωτέρου καὶ πολυμορφωτέρου τῶν μέτρων μας· τὸν στίχον τούτου χειρίζεται κατ' αὐστηρὰν μετρικὴν μέθοδον, αὐστηρότερον ἢ ὅσον ἐχειρίζετο τοῦτον ὁ Πολυλᾶς, ὅστις εὐλόγως τὸν ἔκρινεν ὡς τὸν μᾶλλον κατάλληλον διὰ τὸ νεώτερον δρᾶμα, ἀντὶ τοῦ ἀτυχοῦς ἰάμβου τῆς λογίας ἡμῶν στιχουργίας.

Ὡς πάντες οἱ εὐμεθόδως καὶ γενναίως παρ' ἡμῖν ἐργαζόμενοι, ἔξω τῶν ἀγυρτικῶν ἑκάστοτε αὐτοσχεδιασμάτων καὶ τῆς δημοσιογραφικῆς τύρβης, ὁ Καλοσγοῦρος ἀπῆλθε χωρὶς νὰ ἰδῇ τὸ ἔργον του κανονικῶς διὰ τοῦ βιβλίου προχυνόμενον, ὅπως οὕτω διευκολυνθῇ ἡ διαφώτισις καὶ ἡ ἀντίληψις τῆς φυσιογνωμίας ἐκείνου. Ἐξεναντίας τὸ σκορπισμένον τοῦτο εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς μερικὰ φυλλάδια ἔργον ἠξιώθη πολλάκις, ὡς παρ' ἡμῖν συνηθίζεται, ὄχι κρίσεώς τινος ἢ ἐλέγχου, ἀλλὰ σκωπτικῶν καὶ κούφων ἐπιγραμμάτων, καὶ ὑβριστικῶν ὑπαινιγμῶν ὑπὸ ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι οὔτε θὰ τὸ ἐμελέτησαν οὔτε, καὶ ἀναγνώσαντες, θὰ ἦσαν βέβαια προητοιμασμένοι νὰ τὸ ἐννοήσουν. Ἀλλὰ τῆς ἀκρισίας καὶ τῆς προσωπολη̃ψίας τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὰ θειότατα ἀδύνατον νὰ ἀποφύγωσιν, οἱ δὲ παράγοντες τὰ ὡραῖα ἀπευθύνονται πρὸς τούς, δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ, ὁμοφύλους των, εἴτε εἰς τὸ παρὸν εἴτε εἰς τὸ μέλλον οὗτοι ἀνήκουσιν.

Π

ΓΝΩΜΑΙ
ΠΑΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΝ

Ὅσον τῆς ἀπαιδευσίας τὸ σκότος παχύνεται καὶ ἀφανίζει τὰ πράγματα, τόσον ἐπινοεῖ διὰ παρηγορίαν της καὶ πολυπλασιάζει τῶν πραγμάτων τὰ ὀνόματα. Ἀφοῦ ἔπαυσαν οἱ ὄντως σοφοὶ λόγιοι ἄνδρες τοῦ γένους, ἐγεννήθη ὁ τίτλος τῆς Σοφολογιότητος· ἀφοῦ ἔπαυσε τὸ γένος νὰ ἔχῃ Ἱπποκράτας καὶ Γαληνούς, ἐδόθη ὁ τίτλος τῆς Ἐξοχότητος καὶ εἰς τοὺς ἀληθεῖς ἰατροὺς καὶ εἰς τοὺς ψευδιατρούς· καθὼς ἀκόμη, ἀφοῦ οἱ Γραικορρωμαῖοι βασιλεῖς ἔχασαν τὸ ἀποκτηθὲν ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους πλειότερον μέρος τῆς οἰκουμένης, ἐπωνομάζοντο ἀκόμη δεσπόται τῆς ὅλης οἰκουμένης. *Κοραῆς*

Ἡ ἐπίδρασις τῆς γυναικὸς εἶναι πανταχοῦ ἡ αὐτή· εἰς πάσας τὰς χώρας ἐξ αὐτῆς ἐξαρτῶνται τὰ ἤθη, οἱ τρόποι, ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἔθνους. Ὅταν ἡ γυνὴ εἶναι ἐξηυτελισμένη, ἡ κοινωνία ἐξευτελίζεται· ὅπου ἡ γυνὴ εἶναι ἁγνὴ καὶ πεφωτισμένη, ἐκεῖ ἡ κοινωνία ἀνυψοῦται καὶ ἐξευγενίζεται. *Σμάϊλς*

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Δαπάναι στέψεως

Εἰς τέσσαρα ἑκατομμύρια ἀγγλικῶν λιρῶν ὑπολογίζονται αἱ δαπάναι τῶν ἑορτῶν τῆς στέψεως τοῦ βασιλέως Ἐδουάρδου. Μεταξὺ ἄλλων 800 περίπου χιλιάδες στερλινῶν θὰ δαπανηθῶσιν εἰς ὑποδοχὴν τῶν ἡγεμόνων, πριγκίπων καὶ ἐπισήμων ἀπεσταλμένων ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου. Ἑπτακόσιαι ἄλλαι χιλιάδες μόλις θ' ἀρκέσωσιν εἰς τὰ κατ' ἔτος διδόμενα ἐν τοιαύτῃ περιστάσει λαϊκὰ συμπόσια εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς πόλεις τῆς Ἀγγλίας Διὰ χρυσᾶς ἐπωμίδας, ξίφη τῶν αὐλικῶν, περικνημίδας μεταξίνας, ἁμάξας τῆς στέψεως καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἡ δαπάνη θ' ἀνέλθῃ εἰς ἑκατὸν χιλιάδας λίρας.

Ὁ γεροντότερος ἄνθρωπος

Ὁ γεροντότερος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου ζῇ ἐντὸς γηροκομείου τῆς Νέας Ὑόρκης, ὀνομάζεται Νοὰχ Ῥόμπη καὶ ἔχει ἡλικίαν 130 ἐτῶν. Ὁ Ἀμερικανὸς Μαθουσάλας εἶχεν ἐξασθενήσῃ ἐπαισθητῶς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ καταστήματος ἐνόμισε φρόνιμον νὰ καταργήσῃ τὴν ἑορτήν, ἡ ὁποία ἀπό τινων ἐτῶν τελεῖται κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων του, τοῦτο δὲ διὰ νὰ μὴ ὑποβληθῇ εἰς κόπους καὶ συγκινήσεις ὁ βαθύγηρος οἰκόσιτος. Εἰς αὐτὸν ὅμως δὲν ἤρεσε διόλου ἡ τοιαύτη ἀπόφασις. Ἔλαβε μάλιστα, μ' ὅλα τὰ 130 ἔτη, τὰ ὁποῖα φέρει εἰς τὴν ῥάχιν του, καὶ στάσιν ἀπειλητικὴν δηλώσας ὅτι οὔτε θὰ φάγῃ τίποτε πλέον οὔτε εἰς ἄλλην κάμμιαν διαταγὴν θὰ ὑπακούσῃ, ἂν δὲν ἀποκατασταθῇ ἡ ἑορτὴ τῶν γενεθλίων του. Καὶ ὑπεχρεώθη ἡ διεύθυνσις νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν γέροντα ἐνδίδουσα εἰς τὴν ἀξίωσίν του. Ὁ Ῥόμπη εἶναι τυφλὸς καὶ νωδός, κατὰ τὰ ἄλλα ὅμως ὑγιής. Περιπατεῖ ἀρκετά, τρώγει μὲ καλὴν ὄρεξιν, δὲν εἶναι διόλου μελαγχολικός, ἀγαπᾷ πολὺ τὰς συνομιλίας καὶ ἔχει ἀκμαίαν ἀκόμη τὴν μνήμην του.